

Gruzdžių pavardės: istorija ir dabartis

Vitalija Maciejauskienė

Lietuvių kalbos institutas

Tiriant lietuvių dvinario įvardijimo raidą, mūsų pavardžių susidarymą, galutinio jų nusistovėjimo ypatumus, nustatant svarbiausius šių asmenvardžių kilmės šaltinius, buvo peržiūrėta daugybė kelių šimtmečių įvairaus pobūdžio istorijos šaltinių. Juose užrašyti lietuvių asmenvardžiai ir buvo tie duomenys, kurių analizė bei vertinimas padėjo atsakyti į daugelį su lietuvių pavardėmis (ir istorinėmis, ir dabartinėmis) susijusių klausimų.

Yra nustatyta, kad daugiausia mūsų pavardžių atsirado XVII a., o XVIII a. jų susidarymas iš esmės yra pasibaigęs. Tačiau galutinis pavardžių nusistovėjimas, kurį lydėjo intensyvus šių asmenvardžių slavinimas ir kiti kalbiniai bei nekalbiniai reiškiniai, truko dar ilgai¹.

Aptariant visus išvardytus dalykus, kaip jau minėta, buvo remtasi įvairių šimtmečių visos Lietuvos asmenvardžių analize. Taigi tyrimo išvadas galima vertinti kaip bendriausias, tam tikru požiūriu ne itin išsamias ir detalias. Pripažįstant, kad tai lėmė objektyvios priežastys (kaip tik toks ir buvo tyrimo tikslas ir uždaviniai), žinoma, negalima nepripažinti ir poreikio šias išvadas konkretinti, pildyti, tikslinti ar net koreguoti. Tai galima daryti, toliau renkant ir tiriant istorinius asmenvardžius. Manytina, kad šiam tikslui ypač svarbus yra konkrečių Lietuvos vietų istorijos šaltiniuose užfiksuotų asmenvardžių tyrimas. Tokių darbų kol kas yra vos vienas kitas². Taigi šis straipsnis yra dar vienas mėginimas aptarti konkrečios Lietuvos vietos – Gruzdžių – istorinius asmenvardžius. Jame stengiamasi atkreipti dėmesį į jų struktūros (darybos), lyčių raidos, galbūt šiek tiek ir į kilmės ypatumus. Be to, istorinės pavardės palyginamos su dabartinėmis Gruzdžių pavardėmis.

Istoriniai asmenvardžiai (pavardės) yra išrašyti iš trijų rankraštinųjų Gruzdžių parapijos bažnytinių jungtvių metrikų registracijos knygų. Tai 1619–1690 m., 1699–1773 m. ir 1806–1816 m. minėto turinio šaltiniai, saugomi Gruzdžių bažnyčios archyve³. Taigi jų įrašai apima beveik 200 metų laikotarpį nuo XVII a. pradžios iki XIX a. pradžios. Iš viso iš šių šaltinių išrašyta apie 6 tūkstančiai nuotakų, jaunikių bei santuokos registracijos liudininkų dvinarių įvardijimų. Jų antrieji nariai – pavardės ar XVII a. kartais, matyt, dar tik jas atstojantys asmenvardžiai – ir yra aptariami.

Kadangi kiekviena iš trijų bažnytinių knygų priklauso skirtingam laiko-

---

Straipsnis, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokaliųjų tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2007 09 24, „Versmės“ leidyklai įteiktas 2004 04 19, pirmą kartą paskelbtas 2010 07 26 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029-0799 visateksteje svetainėje www.llt.lt.

¹ Plačiau apie visa tai žr. Maciejauskienė V. *Lietuvių pavardžių susidarymas*, Vilnius, 1991.

² Plg. Zinkevičius Z. *Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*, Vilnius, 1977; Maciejauskienė V. *Kriaunų parapijos XVII–XVIII a. asmenvardžiai, Lietuvių kalbotyros klausimai*, Vilnius, 1993, t. 32, p. 34–99; Ragauskaitė A. *XVI–XVIII a. kauniečių asmenvardžiai*, Vilnius, 2005; Žemienė A. *Ragainės apskrities lietuvininkų pavardžių daryba ir kilmė*, Vilnius, 2002 (daktaro disertacija) ir kt.

³ Už galimybę juos ir dar dvi šios parapijos bažnytines knygas perskaityti ir išrašyti labai vertingus duomenis norėčiau padėkoti p. Domui Šniukui. Išrašyti asmenvardžiai ne tik yra aptariami šiame straipsnyje, bet ir papildys Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriuje sudaromą lietuvių istorinių asmenvardžių kartoteką.

tarpiui (XVII, XVIII ir XIX a.), asmenvardžiai aptariami chronologiškai. Šitaip geriausiai galima išryškinti konkretaus šaltinio, o kartu ir konkretaus šimtmečio asmenvardžių ypatumus, pasekti įvairius pokyčius bei pamėginti nustatyti jų priežastis.

1. XVII a. Gruzdžių parapijos pavardės (asmenvardžiai)

Jau buvo užsiminta, kad XVII a. yra intensyviausio lietuvių pavardžių susidarymo laikotarpis. Tačiau bažnytinių knygų duomenys neleidžia nustatyti, kurie iš juose užrašytų asmenvardžių jau yra virtę paveldimomis, bendromis visiems vienos šeimos asmenims pavardėmis, o kurie dar neturi svarbiausių šių asmenvardžių ypatybių⁴. Todėl mokslinio tikslumo sumetimais šioje straipsnio dalyje dažniau vartojamas terminas *asmėnvardis*, o ne *pavardė*.

Iš 1619–1690 m. jungtuvių metrikų registracijos knygos išrašyta apie 1900 asmenų įvardijimų. Vyrų (jaunikių ir liudininkų) šaltinyje užrašyta apie 1 250, o moterų (nuotakų) – apie 650. Taigi apie tiek asmenvardžių ir yra aptariama.

1.1. Tarp vyrų asmenvardžių daugiausia yra su lietuviška patronimine priesaga⁵ **-aitis**, kuri šaltinyje dažniausiai rašoma *-aytis*, rečiau – *-ajtis*. Jie sudaro net apie 31% visų aptariamų šio šimtmečio asmenvardžių, pvz.: *Josephus Adomaytis*⁶, *Laurentius Ambrazaytis*, *Mateus Andrutaytis*, *Gregorius Augustynaytis*, *Stefanus Bagdonaytis*, *David Bajoraytis*, *Casimirus Balczaytis*, *Laurentius Banaytis*, *Gasper Bartlomiejaytis*, *Paulus Benediktaytis*, *Matias Bernotaytis*, *Nicolaus Berzaytis*, *Joannes Czeputaytis*, *Adamus Daugielaytis*, *Dominicus Daugintaytis*, *Stefanus Daujotaytis*, *Joannes Daukszaitis*, *Josephus Dytgałwajtis*, *Elias Endrykaytis*, *Petrus Gayłaytis*, *Casimirus Gilaytis*, *Augustinus Grigaitis*, *Jacobas Janulaytis*, *Bernardus Jodaytis*, *Martinus Iokubaytis*, *Casimirus Jonaitis*, *Martinus Jozepaytis*, *Petrus Jurgaytis*, *Joannes Krysztapaytis*, *Stephanus Łukoszaytis*, *Georgius Martinaytis*, *Andreas Mikolaiaytis*, *Stanislaus Norkaytis*, *Adamus Petraitis*, *Iosephus Pilkaytis*, *Joannes Powilaytis*, *Andreas Radwilaytis*, *Mathias Symonaytis*, *Joannes Stanisłowaytis*, *Bartholomeus Tamoszaitis*, *Casimirus Tautkaytis*, *Augustinus Urmonaytis*, *Jacobas Waytiekaytis*, *Casimirus Walentinaytis*, *Andreas Ziogaytis* ir kt.

Antrąją pagal gausą XVII a. vyrų asmenvardžių grupę sudaro tokie, kurie turi priesagą **-uitis** (šaltinyje dažniausiai rašoma *-uytis*, o vienu kitu atveju – *-uitis*, *-ujtis*). Jų yra apie 21%, taigi labai

⁴ Plačiau apie tai, kada istoriniai asmenvardžiai gali būti vadinami pavardėmis, bei apie duomenis, padedančius tai nustatyti, žr. Maciejauskienė V. *Lietuvių pavardžių susidarymas*, p. 50–53.

⁵ Patroniminėmis įprasta vadinti tas priesagas, su kuriomis asmenvardžiai (patronimai) sudaromi iš tėvo bet kurio turimo asmenvardžio – vardo, pavardės, pravardės ar pan. Yra išskiriamos lietuviškos (*-aitis*, *-onis*, *-ūnas*, *-ėnas*, *-ynas* ir kt.) ir slaviškos (*-avičius*, *-evičius*) šio tipo priesagos. Manoma, kad kartais patroniminę reikšmę gali turėti ir kai kurios deminutivinės priesagos. Plačiau apie istorinius patronimus žr. Maciejauskienė V. *Lietuvių pavardžių susidarymas*, p. 16–17.

⁶ Autentiškumo sumetimais čia ir kitur yra pateikiami pilni dvinariai įvardijimai. Tai, be kita ko, padės skaitytojams susidaryti vaizdą ir apie pirmuosius dvinario įvardijimo narius – vardus. Visų bažnytinių knygų tekstas buvo rašomas lotynų kalba. Šia kalba paprastai buvo užrašomi ir vardai, kurių dažniausiai vartotos kanoniškos lytys. Žinoma, yra ir nemažai išimčių, t. y. kitaip užrašytų vardų ar kitokių jų lyčių. Antrieji asmenvardžiai šio tipo šaltiniuose buvo rašomi lenkų kalba (beje, taip buvo rašomi ir vietovardžiai).

Pateikiant straipsnyje asmenvardžių pavyzdžius, vėlgi autentiškumo sumetimais išlaikomas originalus, t. y. šaltinio, užrašymas. Paprastumo sumetimais pakeistas tik vienas kitas šaltinių rašmuo. Vertinant ar komentuojant duomenis, prireikus asmenvardžių lytys rekonstruojamos, t. y. atstatomos į bendrinę lietuvių kalbą.

daug. Ankstesni šio laikotarpio asmenvardžių tyrimai beveik nėra paliudiję šios priesagos vartosenos⁷. Tai lėmė paprasta aplinkybė – tarp daugybės peržiūrėtų įvairių Lietuvos vietų šaltinių nepasitaikė iš tų vietų, kur ši priesaga buvo vartojama. Taigi galima teigti, kad priesaga *-uitis* yra išskirtinis Gruzdžių ir, matyt, kitų jiems artimų vietų asmenvardžių darybos požymis. Ji vadintina patronimine priesaga. Tai daryti, be kita ko, leidžia ir Gruzdžių asmenvardžių paliudytas jos dažnumas XVII a. (antroji pagal produktyvumą po itin visoje Lietuvoje paplitusios lietuviškos patroniminės priesagos *-aitis*). Asmenvardžiai su priesaga *-uitis* yra įvairūs, pvz.: *Aloizius Adomuytis, David Bajoruytis, Adamus Balczuytis, Josephus Balnuytis, Casimirus Baltozuytis, Paulus Benedykuytis, Josephus Czepuytis, Ioannes Daukszuytis, Petrus Dawiduytis, Stanislaus Gasparuytis, Valentinus Gieysztaruytis, Casimirus Giluytis, Augustinus Grygujytis, Philipus Iakuytis, Stephanus Jonuytis, Philipus Iurgiełuytis, Paulus Konteykuytis, Nicolaus Kulnuytis, Mathias Kupruytis, Casimirus Łaukuytis, Jacobus Laumakuytis, Stephanus Łaurinuytis, Stanislaus Lokuytis, Nicolaus Macuitis, Stephanus Martinuytis, Bartholomeus Milwiduytis, Martinus Petruytis, Mathias Pupuytis, Simonis Raubuytis, Martinus Rymkuytis, Iosephus Sabaluytis, Filipus Skupeykuytis, Stephanus Smilguytis, Andreas Stankuytis, Andreas Stasiuluytis, Jakobus Strazduytis, Andreas Szymuytis, Aloisius Tamoszuytis, Laurentius Urmonuytis, Andreas Wayciuluytis, Bartholomeus Waydełuytis, Mathias Waytiekuytis, Casimirus Walentinuytis, Paulus Winksznuytis, Valenti Woyzgirduytis, Franciskus Ząsinuytis, David Zentuytis, Tomas Zoguytis ir kt.*

Toliau pagal dažnumą minėtini asmenvardžiai, sudaryti su slaviškomis patroniminėmis priesagomis **-avičius, -evičius** (rašoma *-owicz, -(i)ewicz*). Jų yra apie 12%, pvz.: *Stanislaus Bangiewicz, Stefanus Bogdanowicz, Paulus Brazewicz, Laurentius Budrewicz, Casimirus Dykowicz, Mathias Dymaszewicz, Joannes Gibowicz, Mathias Girdowicz, Casimirus Jankiewicz, Antonius Klarowicz, Jakobus Kwapewicz, Petrus Laurynowicz, Stanislaus Łokiewicz, Michael Mackiewicz, Antonius Narkiewicz, Thomas Pacewicz, Joannes Powilewicz, Symon Rymkiewicz, Thomas Stankowicz, Thadeus Szymkiewicz, Gasper Tomaszewicz, Josephus Walewicz, Nicolaus Witkiewicz, Basilius Zdanowicz ir kt.*

Reti Gruzdžių asmenvardžiai su kitomis lietuviškomis patroniminėmis priesagomis – su *-(i)ūnas* jie sudaro tik 1,4%, o su *-onis* – vos 0,08%, pvz.: *Jakobus Gryciunas, Casimirus Grigalunas, Valenti Kojunas, Stanislaus Nociunas, Valentinus Werbunas ir Mathias Waylonis*. Tai patvirtina anksčiau atlikto XVII a. asmenvardžių priesagų paplitimo tyrimo išvadas, kad priesagų *-ūnas* ir *-onis* vediniai dažniausi buvo Rytų Aukštaičiuose ir Pietų Lietuvoje⁸.

Apie 4% aptariamų asmenvardžių turi įvairias lietuviškas deminutyvines priesagas, kurios galėjo turėti ir patroniminę reikšmę. Tai priesagos *-elis, -ėlis, -ytis, -(i)ulis, -(i)utis, -užis* ir kt., pvz.: *Basilius Jaunelis, Josephus Jurgielis, Adamus Kerpelis; Stefanus Treciokielis; Stephanus Karkalytis, Mathias Kiemytis, Stephanus Łaurytis, Andreas Michnytis; Nicolaus Baniulis, Josephus Ciasiulis, Christophus Gasulis, Michael Kibulis, Bartholomeus Stasiulis; Casimirus Barutis, Augustynus Czeputis, Martinus Iokubutis, Stanislaus Jonutis, Stanislaus Kuąkutis,*

⁷ Kaip išimtį galima paminėti tik Joniškio XVII a. miestiečių asmenvardžių aptarimą, kur priesaga *-uitis* yra minima tarp kitų deminutyvinių priesagų, pateikiant keliolika su ja sudarytų asmenvardžių, – žr. Ragauskaitė A. *XVI–XVIII a. kauniečių asmenvardžiai*, p. 66.

⁸ Žr. Maciejauskienė V. Lietuvių asmenvardžių priesagų paplitimas XVII a. *Lietuvių kalbotyros klausimai*, t. 17: Arealinės lingvistikos klausimai, 1977, p. 161–163.

Stanislaus Maniutis, Izidor Mikutis, Chrystophorus Norutt, Martinus Petrutis, Casimirus Twerutis; Chrystophorus Darguzis ir kt.

Tik apie 2% sudaro Gruzdžių XVII a. asmenvardžiai su slaviškomis vadina-mosiomis **-sk-** tipo priesagomis *-eki, -icki, -inski, -ovski, -ski* ir kt., pvz.: *Paulus H-orodecki, Joannes Hrynawiecki, Georgius Joricki, Petrus Łapicki, Gregorius Kuczynski, Samuel Rudzinski, Davidus Ślapszynski; Iosephus Baranowski, Martinus Darkowski, Casper Piotrowski, Gregorius Zukowski; Samuel Łukaszanski, Ioannes Piłsudski ir kt.*

Visos išskirtos priesagos – ir patroniminės, ir kitokios – vienaip ar kitaip susijusios su asmenvardžių (pavardžių) struktūros, jų susidarymo ypatumais, pa-liudija jų lietuviškumą arba suslavinimą, galbūt ir skolinimąsi iš kitų tautų bei pan. Dalis aptariamų XVII a. asmenvardžių išskirtų priesagų neturi. Jie sudaro apie 28%, pvz.: *Georgius Augustinas, Iosephus Awizius, Georgius Baładis, Stefanus Bal-cius, Joannes Bauza, Iosephus Brydzius, Adamus Budris, Christophorus Budrus, Valenti Buytis, Bartholomeus Butkus, Casimirus Buttowtt, Stefanus Ciusza, Adalbertus Dagis, Bart-holomeus Danta, Samuel Dargaudis, Iosephus Daugweydis, Georgius Dauksza, Casimirus Dikis, Dominicus Dymsza, Ioannes Dowgint, Iozephat Galinis, Casimirus Gaulus, Greho-rius Geystar, Ioannes Giedwidis, Iosephus Gielzinis, Augustinus Gogis, Iacobus Grinius, Adelbertus Gudas, Casimirus Gudparakis, Jozephus Gurba, Laurentius Jodpalis, Andreas Iudrys, Iacobus Kantminis, Andreas Karcius, Stephanus Karkals, Georgius Kaukis, Ioannes Kaulakis, Adalbertus Kiborc, Chrystophorus Kierys, Ioannes Koriks, Iacobus Kubilus, Io-annes Kuytis, Casimirus Kumpis, Iosephus Kurcza, Iacobus Kuzsl, Symon Laumakis, Sta-nislaus Lepsza, Dominik Lingis, Thomas Łokis, Stanislaus Łupsza, Thomas Mąstis, Iacobus Matis, Martinus Mocius, Martinus Mozeyko, Ioannes Nagis, Petrus Narmontis, Paulus Noreykis, Iosephus Norgiełło, Andreas Normantis, Dominicus Pakalnius, Iozephus Pilkis, Benardus Podzius, Thomas Preyksza, Casimirus Raczas, Romanus Raubis, Georgius Rym-deyko, Izidor Rudis, Christtophorus Rukas, Mathias Skaudwiłł, Valentinus Skaudwiłtas, Petrus Skilandis, Nicolaus Smilgis, Petrus Stankus, Mathias Starosta, Mikolaus Sugowdż, Casimirus Szapnagis, Bartholomeus Szlupas, Joannes Sznaras, Petrus Szukis, Andreas Tau-rakis, Andreas Toloczko, Ioannes Towgintt, Georgius Triwałakis, Nicolaus Urmonas, Paulus Waybut, Bernardas Waydyla, Paulus Wazbut, Casimirus Witkus, Mathias Woyszwiłł, Ja-cobus Wowere, Stanislaus Zasinas, Martinus Zeymis, Martinus Zmyrklis, Andreas Zogas, Ioannes Zukas ir kt.*

1.2. **Moterų** (visos jos yra nuotakos), kaip jau minėta, XVII a. šaltinyje užrašyta apie 650. Jų asmenvardžiai paliudija šio laikotarpio lietuvių neištekejusių moterų pavardžių darybos ypatumus. Mat didžiosios daugumos nuotakų asmenvardžiai yra sudaryti iš tėvo bet kurio asmenvardžio (ir vardo, ir antrojo). Kai nuotaka buvo našlė, t. y. registruojama antroji ar pan. jos santuoka, ji galėjo būti užrašoma ir asmenvar-džiu pagal buvusį vyrą. Tai liudija priesagos, su kuriomis sudaryti tokių nuotakų asmenvardžiai.

Tarp asmenvardžių, sudarytų pagal tėvą, net apie 86% sudaro turintys lietuvišką priesagą **-yčia**. Tai gyvosios kalbos vartosenos paliudijimas. Kaip žinoma, dabartinės oficialios neištekejusių moterų ir mergaičių pavardės bendrinėje kalboje su šia priesaga nėra sudaromos (yra vartojama priesaga *-ytė*). Tokių priesagos *-yčia* dažnumą galima vertinti kaip išskirtinę Gruzdžių asmenvardžių ypatybę. To nebuvo nė viename anks-čiau peržiūrėtame šio laikotarpio šaltinyje, kur ji buvo užfiksuota, bet neišsiskyrė daž-

numu, vartota greta įvairių kitų moterų asmenvardžių priesagų⁹. Asmenvardžiai su priesaga *-yčia* (rašoma *-icia*, *-yčia*, *-icie*, *-ycie*) įvairūs, pvz.: *Magdalena Adomicia, Cristina Andrakicia, Christina Andreijicie, Rosalia Andreykicia, Magdalena Andrulicia, Agnieszka Augusticie, Edvigris Augustinicia, Marianna Bajonicia, Elizabetha Bakszticia, Elena Balcianicia, Anna Balcicia, Helena Balciunicia, Apolonia Balticia, Catharina Baltramicia, Barbara Banalicia, Magdalena Bartlamiejicia, Magdalena Bercicia, Catharyna Bernoticia, Iadviga Birzicia, Eva Blerycie, Christina Blezycia, Sophia Brazicia, Lucia Buywicia, Marianna Butrimicia, Rosalia Dapszicia, Agnieszka Dargicia, Anna Dawidicia, Magdalena Dymszycia, Zofia Dowjaticie, Elena Drąsicia, Agatha Dwelgicia, Anna Gabrelicia, Anna Gabricia, Anastasia Gassiulicia, Clara Gasparicia, Helena Gasticia, Susanna Gaucicia, Anna Giedwaynicia, Magdalena Giedwidicia, Zuzana Gielzinicia, Anna Gierwicia, Elizabetha Girdwoynicia, Lucia Grigicia, Anna Iakicia, Veronika Jankicia, Constantia Iodycia, Anna Iokubicia, Elizabetha Ionicia, Heduiga Ionkielicia, Elizabetha Iozicia, Catharina Iurgicia, Dorotha Kalwicia, Iustina Kanteykicia, Magdalena Kar-klicia, Lucia Kartoklicia, Christina Kazimierycie, Lucia Kiericia, Marianna Kreywiszkicie, Agat-ha Kristicia, Anna Kumelskicie, Magdalena Łaksztycie, Magdalena Laukinikicia, Catarina Łoki-cia, Anna Martinicia, Susanna Matukicia, Apolonia Mazicia, Constantia Mikolicia, Agatha Morkicia, Elizabetha Moteykicia, Zofia Mozeykicia, Elizabetha Norgielicia, Anna Norycia, Agat-ha Normanticia, Magdalena Nutawticia, Anastasia Pakszticia, Cicilia Paupericia, Sophia Pet-ricia, Cristina Petruticia, Lucia Podzicia, Zofia Powiļaycicie, Magdalena Preykszycia, Lucia Radwilicia, Dorota Raubicia, Elizabetha Sabalicia, Constancia Symonicia, Anna Skirilicia, Agnieszka Stalorycie, Anna Stanisławicia, Anastasia Stasicie, Anna Stasiulicie, Chrystina Straz-dicia, Zofia Surminicia, Anna Szauliskicia, Anna Szymkicia, Agatha Sztapicia, Agnieszka Tamoszycie, Anna Treciokicia, Christina Triwałokicie, Martha Urmonicia, Eva Waysznorycia, Catharina Wayzbuticia, Iadviga Winksznicia, Elizabetha Wowericia, Anna Zapatskicia, Brigida Zeymicia, Agatha Ziogicia, Anastazia Zmyrklicie ir kt.*

Kitos nuotakų asmenvardžių, sudarytų pagal tėvą, priesagos, palyginus su *-yčia*, yra labai retos. Pagal dažnumą jas galima išdėstyti taip:

slaviška priesaga **-ovna** (rašoma *-owna*), kurią turintys asmenvardžiai sudaro apie 6% visų nuotakų asmenvardžių, pvz.: *Catharina Dikowiczowna, Elizabet Drasiowna, Rosalia Dullewiczowna, Jedwiga Dulkowna, Anna Grinciakowna, Anna Jurewiczowna, Rozalia Kasporowiczowna, Barbara Krutowna, Theressia Łukaszeiczowna, Constantia Narkiewiczowna, Anna Noreykiewiczowna, Konstancia Norgiatowna, Elizabetha Penkowskowna, Anna Piotrowiczowna, Veronika Szłupowna, Constancia Tolloczkiewiczowna, Marianna Zieymieciowna ir kt.;*

priesaga **-aičia** (rašoma *-aicia*, *-aycie*): *Anna Iodaicia, Catarina Lingaycie, Elizabetha Mikołaičia, Agneta Tomaszaycie ir kt.* – iš viso apie 1,2%;

priesaga **-(i)ūčia** (rašoma *-(i)ucia*): *Elizabet Berciucia, Anna Casimierucia, Christina Stasiucia ir kt.* – apie 0,6%;

priesagos **-aitė** (rašoma *-ayte*) ir **-uičia** (rašoma *-uycie*): *Cicilia Maciļaite, Agota Andreykuycie* – po 0,15%.

Tais atvejais, kai nuotakos buvo našlės (tai įrašė dažnai nurodoma), jų asmenvardžiai sudaryti su ištekėjusių mo-terų pavardžių darybai vartotomis prie-

⁹ Žr. Maciejauskienė V. *Lietuvių pavardžių susi-darymas*, p. 256–278; Maciejauskienė V. *Kriaunų parapijos XVII–XVIII a. asmenvardžiai*, p. 48–59.

sagomis. Dažnesnė buvo slaviška priesaga **-ova** (rašoma *-(i)owa*), su kuria sudaryta apie 5% šio tipo asmenvardžių, pvz.: *Susanna Girniowa, Magdalena Gustowa, Catharina Iakaszowa, Catharina Iasakowa, Anna Kreworowa, Magdalena Meysztarowa, Konstantia Mickiewiczowa, Elisabetha Pestinikowa, Agnesca Raubiowa, Magdal. Raugielowa, Barbara Skitilowa, Catharina Spudziowa, Anna Szauleykowa, Christina Tomaszowa, Agata Triwałakowa, Justiniana Ukrinowa* ir kt.

Asmenvardžiai su lietuviška priesaga **-ienė** (rašoma *-ene, -iena, -iene, -ienie*) reti, tik apie 0,8%, pvz.: *Christina Matulene, Christina Matuliena, Iustina Raubiene, Catharina Slekienė*.

Apie 0,45% nuotakų asmenvardžių yra su galūne **-a** sudaryti iš vyriškų pavardžių su slaviškomis **-sk-** tipo priesagomis, pvz.: *Polonia Galinowska, Elizabetha Xięzapolska, Anna Wirczenska*. Šiais atvejais nuotakos gali būti ir pirmą kartą tekančios, ir našlės, mat jų asmenvardžių formos to neparodo.

1.3. Aptarus XVII a. šaltinio asmenvardžių (ir vyrų, ir moterų) darybą (struktūrą), galima teigti, kad ji labai lietuviška. Dažniausios yra lietuviškos patroniminės priesagos **-aitis, -uitis** (vyrų asmenvardžiai su jomis sudaro apie 52%), **-yčia** (net 86% moterų asmenvardžių). Su įvairiomis slaviškomis priesagomis – ir patroniminėmis, ir kitokiomis – yra apie 14% vyrų ir 12% moterų asmenvardžių. Apie 28% vyrų asmenvardžių neturi aptartų priesagų. Šio laikotarpio Gruzdžių asmenvardžių išskirtinės ypatybės – labai populiarūs patroniminė priesaga **-uitis**, kuri beveik nebuvo paliudyta anksčiau tirtuose šaltiniuose, ir priesagos **-yčia** dažnumas.

Pamėginus įvertinti bent bendriausius aptartų asmenvardžių kilmės polinkius, galima pasakyti, kad yra du pagrindiniai jų kilmės šaltiniai – krikščioniški vardai ir įvairūs bendriniai lietuvių kalbos žodžiai. Iš pirmųjų susidarę asmenvardžiai yra nelietuviškos kilmės (minėti vardai yra hebrajiškos, graikiškos, germaniškos, lotyniškos, slaviškos ir pan. kilmės), o iš lietuvių kalbos žodžių susidarę asmenvardžiai, be abejo, yra lietuviškos kilmės. Žinoma, tai tik svarbiausius šio laikotarpio asmenvardžių kilmės šaltinius apibūdinanti schema. Ją papildant, pirmiausia reikėtų pasakyti, kad tarp pirmųjų galėjo būti ne vien iš krikščioniškų vardų susidarę, bet ir įvairūs kitokie slaviškos, germaniškos ar pan. kilmės asmenvardžiai. Tačiau XVII a. tokių buvo nedaug¹⁰. Ir nelietuviškos, ir lietuviškos kilmės asmenvardžiai galėjo turėti įvairias aptartas priesagas ar būti be jų. Štai pluoštelis skirtingos darybos (struktūros) asmenvardžių, kilusių iš krikščioniškų vardų: **Ambrazaitis*¹¹, **Andrutaitis, *Augustinaitis, *Bagdonaitis, *Benediktaitis, *Čeputaitis, *Grigaitis, *Jonaitis, *Jurgaitis, *Petraitis, *Povilaitis, *Simonaitis, *Valentinaitis; *Adomuitis, *Griguitis, *Jakuitis, *Jurgeluitis, *Laurynuitis, *Martynuitis, *Stasiuluitis, *Šimuitis, *Vaitiekuitis, *Valentinuitis; *Brazevičius, *Jankevičius, *Laurynovičius, *Povilevičius, *Šimkevičius, *Vitkevičius; *Grigaliūnas; *Jurgelis, *Laurytis, *Stasiulis, *Jokubutis, *Jonutis, *Mikutis, *Petrutis; *Petrauskas; *Augustinas, *Grinius, *Mocius, *Stankus, *Vitkus; *Adomyčia, *Andriulyčia, *Augustyčia, *Brazyčia, *Dovydyčia, *Gabrelyčia, *Grigyčia, *Jankyčia, *Jokubyčia, *Kazimieryčia, *Martynyčia, *Matukyčia, *Petryčia, *Petrutyčia, *Simonyčia, *Stanislovyčia, *Stasiulyčia, *Tamošyčia; *Jurevičioovna, *Lukoševičioovna, *Petravičioovna;*

¹⁰ Apie XVII a. lietuvių asmenvardžių kilmės šaltinius plačiau žr. Maciejauskienė V. *Lietuvių pavardžių susidarymas*, p. 230–243.

¹¹ Asmenvardžiai (tik antrieji dvinario įvardijimo nariai) yra rekonstruoti iš anksčiau pateiktų pavyzdžių. Žvaigždutė yra rekonstrukcijos, t. y. atstatymo į bendrinę kalbą, ženklas. Tokio pateikimo būdo prireikus laikomasi visame straipsnyje.

*Tamošaičia; *Kazimierūčia, *Stasiūčia; *Andreikuičia; *Gustova, *Mickevičiova, *Tamošova; *Matulienė ir kt.

Kitokie nelietuviškos kilmės asmenvardžiai yra reti, pvz.: *Urmonaitis, *Gorodeckis, *Žukauskas, *Starosta, *Žukas; *Sabalyčia, *Stalioryčia, *Urmonyčia, *Meištarova, *Ksenzapska ir kt.

Lietuviškos kilmės asmenvardžių daryba (struktūra) yra panaši, bet tarp jų daug daugiau tokių, kurie neturi išskirtų patroniminių ar kitokių priesagų, pvz.: *Balčaitis, *Beržaitis, *Didgalvaitis, *Gailaitis, *Gilaitis, *Juodaitis, *Pilkaitis, *Žiogaitis; *Balnuitis, *Giluitis, *Kupruitis, *Smilguitis, *Žąsinuitis; *Budrevičius, *Girdavičius; *Jaunelis, *Trečiokėlis, *Barutis, *Norutis, *Dargužis; *Aovižius, *Balčius, *Budrius, *Daugveidis, *Galinis, *Gelžinis, *Judrys, *Kaulakis, *Kušlis, *Lingis, *Mažeika, *Noreikis, *Pakalnius, *Pilkis, *Taurakis, *Voverė, *Žąsinas, *Žiogas; *Baltyčia, *Biržyčia, *Dargyčia, *Drąsyčia, *Gelžinyčia, *Kanteikyčia, *Kreiviškyčia, *Laukinykyčia, *Mažyčia, *Noryčia, *Šlapyčia, *Voveryčia, *Žiogyčia; *Drąsiovna; *Juodaičia; *Trivalakova ir pan. Be to, tarp jų nemažai senųjų dvikamienių asmenvardžių (ir su priesagomis, ir be jų): *Daugėlaitis, *Daugintaitis, *Daujotaitis, *Radvilaitis; *Geistaruitis, *Milvyduitis, *Vaišgirduitis; *Butautas, *Dargaudis, *Daugintas, *Geistaras, *Gedvydis, *Kantminis, *Kybartas, *Normantis, *Norgela, *Skaudvilas, *Sugaudas, *Tautgintas, *Vaibutas, *Vaišvilas; *Butrimyčia, *Daujotyčia, *Gedvainyčia, *Gedvydyčia, *Norgelyčia, *Normantyčia, *Radvilyčia, *Surminyčia, *Vaišnoryčia; *Norgelovna ir pan. Pastarųjų vartoseną dar viena XVII a. Gruzdžių asmenvardžių lietuviškumą paliudijanti ypatybė.

1.4. Reikėtų išsamių tyrimų ir papildomų duomenų, norint tiksliai pasakyti, kiek ir kokių XVII a. Gruzdžių asmenvardžių jau buvo virtę pavardėmis, t. y. buvo paveldimi, bendri visiems tos pačios šeimos nariams. Tačiau bendriausius polinkius galima paprognuoti, vertinant šio laikotarpio vyrų asmenvardžių kontekstą ir lyginant jį su dabartinėmis pavardėmis¹².

Manytina, kad dauguma asmenvardžių su patronimine priesaga *-aitis* XVII a. dar nebuvo virtę pavardėmis. Mat tarp dabartinių Gruzdžių pavardžių šią priesagą turi tik apie 5,6% asmenvardžių, o XVII a. jie sudarė apie 31%. Tas pat pasakytina ir apie kitos lietuviškos patroniminės priesagos – *-uitis* – vedinius, kurie tarp XVII a. asmenvardžių buvo itin dažni (apie 21%), o tarp dabartinių Gruzdžių pavardžių šią priesagą turi vos dvi – *Juzuītis* ir *Prancuītis*. Pavardžių galutinio nusistovėjimo tyrimas yra paliudijęs patroniminių priesagų numetimo reiškinį, patronimams virstant pavardėmis¹³. Kad tai vyko ir su Gruzdžių asmenvardžiais, rodo statistiniai duomenys: XVII a. patroniminių ar kitokių (pastarosios buvo retos) priesagų neturėjo apie 28% asmenvardžių, o tarp dabartinių šios vietos pavardžių tokios sudaro apie 60%. Taigi patronimų gausa XVII a., be kita ko, gali liudyti ir tai, kad šie asmenvardžiai dar nebuvo virtę pavardėmis.

Kitaip yra su tais asmenvardžiais, kurie yra be patroniminių ar kitokių priesagų: dažniausiai tai jau susiformavusios ir XVII a. funkcionavusios pavardės. Mat palyginus juos su „Lietuvių

¹² Pavardės, pažymėtos sutrumpinimu Grz (Gruzdziai), buvo išrinktos iš abiejų „Lietuvių pavardžių žodyno“ tomų (Vilnius, 1985, t. 1; 1989, t. 2) ir struktūros bei kilmės požiūriu aptartos Vilniaus pedagoginio universiteto magistrantės Giedrės Marcinkevičiūtės magistro darbe (2001; darbui vadovavo šio straipsnio autorė). Prireikus straipsnyje yra pasinaudojama šio darbo tyrimo duomenimis.

¹³ Plačiau apie tai žr. Maciejauskienė V. *Lietuvių pavardžių susidarymas*, p. 151–169.

pavardžių žodyno“ duomenimis, paaiškėjo, kad Gruzdžiuose bei netolimose nuo jų vietose (apie Jōniškį, Kuršėnus, Šiaulius ir pan.) ir šiandien funkcionuoja tokie patys ar vos pakitę asmenvardžiai, kuriuos be didesnės paklaidos galima vadinti XVII a. (įmanoma, kad net ir anksčiau) susidariusiomis ir iki mūsų dienų atėjusiomis šių vietų pavardėmis. Štai pluoštelis jų: *Augustinas (Augustinas)*¹⁴, *Avižius (Awizius)*, *Balañdis (Baładis)*, *Balčius (Balcius)*, *Bauža (Bauza)*, *Budrys (Budris)*, *Bùtkus (Butkus)*, *Butaūtis (Buttowtt)*, *Dagys (Dagis)*, *Dánta (Danta)*, *Daugiñtis (Dowgint)*, *Daūkšas (Dauksza)*, *Dimša (Dymsza)*, *Galinis (Galinis)*, *Geįstaras (Geystar)*, *Gelžinis (Gielzinis)*, *Gògis (Gogis)*, *Grinius (Grinius)*, *Gùdas (Gudas)*, *Gùtparakis (Gudparakis)*, *Júodpalis (Jodpalis)*, *Kařkalas (Karkals)*, *Kýbartas (Kiborc)*, *Keris (Kierys)*, *Kubilius (Kubilus)*, *Kuñpis (Kumpis)*, *Kušlỹs (Kuszl)*, *Laūmakis (Laumakis)*, *Lingis (Lingis)*, *Lukỹs (? Łokis)*, *Mažėika (Mozeyko)*, *Mōcius (Mocius)*, *Nagỹs (Nagis)*, *Noreikà (Noreykis)*, *Nórmantas (Narmontis, Normantis)*, *Pakaļnis (Pakalnius)*, *Preikšas (Preyksza)*, *Puòdžius (Podzius)*, *Rāčas (Raczas)*, *Raubà (Raubis)*, *Rimdeikis (Rymdeyko)*, *Rùdis (Rudis)*, *Rùkas (Rukas)*, *Smiļgis (Smilgis)*, *Staņkus (Stankus)*, *Šàpnagis (Szapnagis)*, *Šliūpas (Szlupas)*, *Šnāras (Sznaras)*, *Šukỹs (Szukis)*, *Taurāgis (Taurakis)*, *Ūrmonas, Urmonas (Urmonas)*, *Vaidilà (Waydyla)*, *Vaišvilà (Woyszwiłł)*, *Vìtkus (Witkus)*, *Vòzbutas (Wazbut)*, *Žāsinas (Zasinas)*, *Žeimỹs (Zeymis)*, *Žiógas (Zogas)*, *Žukas (Zukas)* ir kt.

Iš to, kas pasakyta apie XVII a. asmenvardžių vartimą pavardėmis, matyti, kad šiuo laikotarpiu dalis Gruzdžių parapijiečių (vyrų) jau turėjo pavardes. Kiti asmenys šaltinyje užrašyti jas pavadavusiais asmenvardžiais, dažniausiai – patronimais. Kaip rodo asmenvardžių aptarimo duomenys, pastarieji buvo dažnesni nei pavardės.

2. XVIII a. Gruzdžių parapijos pavardės

Iš XVIII a. (1699–1773 m.) jungtvių metrikų registracijos knygos išrašyta apie 2 050 nuotakų, jaunikių ir liudininkų dvinarių įvardijimų. Antrieji jų asmenvardžiai šiuo laikotarpiu jau yra pavardės. Jos čia ir bus aptartos: 1 535 vyrų ir 515 moterų pavardžių. Tai darant, be kita ko, bus stengiamasi atkreipti dėmesį ir į labiausiai pastebimus skirtumus tarp XVII ir XVIII šimtmečio asmenvardžių (pavardžių).

2.1. Kalbant apie vyrų pavardžių struktūrą, pirmiausia galima pasakyti, kad jos turi beveik visas tas pačias priesagas kaip ir XVII a. asmenvardžiai. Tačiau priesagų dažnumas gerokai pakitęs. Pagal dažnumą visas XVIII a. pavardes, turinčias vieną ar kitą priesagą, galima išdėstyti taip:

pavardės su slaviškomis **-sk-** tipo priesagomis (*-ecki*, *-evski*, *-icki*, *-inski*, *-ovski*, *-ski* ir kt.; jos nėra patroniminės) sudaro apie 17% visų vyrų pavardžių, pvz.: *Stepanus Baranowski*, *Ioannes Bielinski*, *Georgius Bukowski*, *Andreas Chmielewski*, *Simon Czaykowski*, *Iosephus Czarniewski*, *Andreas Dubicki*, *Iosepus Gauronski*, *Ioannes Goliżanski*, *Simonus Grablewski*, *Mathias Grebnicki*, *Ioannes Gribowski*, *Iosephus Gurski*, *Nicolaus Gutowski*, *Stanislaus Gużewski*, *Antonius Iabłonski*, *Georgius Ialinski*, *Christophorus Kalinowski*, *Iosephus Katowski*, *Stanislaus Kazelski*, *Petrus Kozłowski*, *Stanislaus Krassowski*, *Antonius Lipski*, *Martinus Nawicki*, *Laurentius Purwinski*, *Andrea Puszyński*, *Christophorus Sawicki*, *Iacobus Tomaszewski*, *Onufrius Warnecki*, *Nikodemus Wasilewski*, *Thomas Wilczinski*, *Joa-chimus Zapolski*, *Ioannes Zebrowski*, *Ioannes Zemecki*, *Thadeus Zukowski* ir kt.;

¹⁴ Greta dabartinės pavardės skliausteliuose pateikiama ir XVII a. vartota, t. y. šaltinyje užrašyta, jos lytis.

pavardės su slaviškomis patroniminėmis priesagomis **-avičius, -evičius** (rašomos *-owicz, -(i)ewicz*) sudaro apie 13% visų pavardžių, pvz.: *Mathias Alexandrowicz, Andreas Ambrożewicz, Franciscus Baniewicz, Thomas Bażewicz, Ioannes Beniuszewicz, Casimirus Bogdanowicz, Thomas Brażewicz, Iacobus Bruniewicz, Stanislaus Butkiewicz, Simon Daraszkiewicz, Ioachim Daszkiewicz, Georgius Dementowicz, Michael Dulewicz, Bartholomeus Gasparowicz, Bartolomeus Gedzewicz, Matheas Grigutowicz, Petrus Iackiewicz, Antonius Iakubowicz, Mathias Iuozapowicz, Martinus Iurewicz, Mathias Iurgaytowicz, Tadeus Kankiewicz, Casper Karkalewicz, Iosephus Kasparowicz, Antonius Kawpowicz, Laurentius Kięstowicz, Matheus Klimowicz, Michael Kulniewicz, Georgius Ławrynowicz, Felician Mackiewicz, Iacobus Mankiewicz, Martinus Matusewicz, Antonius Matuzewicz, Ioannes Narkiewicz, Iosephus Noreykiewicz, Bartholomeus Pacewicz, Casimirus Petrutowicz, Lucas Radzewicz, Thadeus Rymkiewicz, Michael Rymszewicz, David Senelowicz, Antonius Staniewicz, Georgius Stasiulewicz, Stanislaus Szymkiewicz, Antonius Szlupowicz, Adamus Tyszkiewicz, Matheus Towtkiewicz, Michael Wałantinowicz, Georgius Zakiewicz ir kt.;*

toliau minėtinose vyrų pavardės su lietuviška patronimine priesaga **-aitis** (rašoma *-aytis, -aytys*), kurių yra apie 8%, pvz.: *Taddeus Adomaytis, Martinus Andreykaytis, Caspar Augustynaytis, Franciskus Banaytis, Thomas Dowidaytis, Tadeus Grigaytis, Cajetanus Iankaytis, Iosephus Ianuszaytis, Martinus Iokubaytis, Simon Ionaytis, Andreas Iurgaytis, Iacobus Kazykaytis, Mathias Krisztapaytis, Georgius Łauraytis, Casimirus Matuļaytis, Mathias Mikoļaytis, Martinianus Petraytis, Casimirus Raukaytis, Iacobus Rimaytis, Martinianus Stasaytis, Michael Stasiuļaytis, Georgius Urmonaytis, Ioannes Waytkaytis, Benedictus Zakaytis, Thomas Zibaytis ir kt.;*

apie 6% pavardžių turi įvairias lietuviškas deminutyvines priesagas, tarp kurių dažniausios yra **-elis, -(i)ulis, -(i)utis**, pvz.: *Bartholomeus Bertulis, Petrus Ciapulis, Iacobus Ciesiulis, Ioannes Czepulis, Iosephus Danielutys, Antonius Gasulys, Thomas Guželis, Michael Iatulis, Stanislaus Iurgielis, Stanislaus Masiulis, Mathias Mažulys, Iosephus Nagutis, Casimirus Petrutis, Georgius Rawgielis, Thomas Romutis, Casimirus Stasiulis, Mathias Twerulis, Iacobus Wayciulis, Matheus Wayciutis ir kt.;*

apie 4% aptariamų pavardžių turi lietuvišką patroniminę priesagą **-(i)ūnas** (rašoma *-(i)unas, -(i)uns*), pvz.: *Ignatius Balčiūnas, Georgius Balczunas, Georgius Bartkuns, Petrus Grygaluns, Casimirus Kazalunas, Ioannes Krisciuns, Casimirus Łukosiunas, Ladislaus Mykoļayczunas, Stanislaus Nociuns, Ignatius Pociuns, Matheus Podziuns, Casimirus Stasiunas, Martinus Tamaluns, Iosephus Waytiekus ir kt.;*

tik apie 1% šio laikotarpio pavardžių turi lietuvišką patroniminę priesagą **-uitis** (rašoma *-uytis, -uytys*), pvz.: *Stephanus Adomuytis, Gregorius Andreļuytis, Martinus Baltramuytis, Adamus Gryguytis, Antonius Juozuytis, Ioannes Iureļuytis, Antonius Petruytis, Iosephus Simuytis, Thomas Szapakuytis, Michael Szymuytis, Ioannes Wałantinytis ir kt.;*

vos apie 0,2% pavardžių turi lietuvišką patroniminę priesagą **-onis**: *Casimirus Skubonis*.

Kitos pavardės neturi čia išskirtų priesagų. Jų yra apie 50,2%, ir tai gerokai daugiau nei šio tipo asmenvardžių XVII a. Šios pavardės labai įvairios, pvz.¹⁵: *Ioannes Alekna, Mathias Auga, Casimirus Bag-*

¹⁵ Atrenkant pavyzdžius buvo stengiamasi nekaroti jau XVII a. funkcionavusių, taigi pirmojoje straipsnio dalyje pateiktų, šio tipo pavardžių, kurių dalis buvo užrašytos ir XVIII a. šaltinyje.

dons, Iosephus Bandza, Michael Beynar, Franciscus Beynartas, Simon Benis, Iosephus Bijeykis, Ioannes Braczas, Ioannes Brytkus, Mathias Bunga, Petrus Butwiło, Martinianus Dabriks, Nicolaus Daktar, Georgius Danielus, Ioannes Esen, Paulus Gayzis, Iosephus Gąntys, Iacobus Gasparyszko, Bartolomeus Gedzius, Stanislaus Giedmins, Iosephus Giedwiło, Petrus Gricius, Iacobus Grygalius, Georgius Grigiszkis, Ioannes Gruzdis, Andreas Gulbin, Mathias Jackus, Franciscus Iankus, Petrus Iodupis, Michael Iogmin, Laurentius Iuknius, Iosephus Kasparyszko, Antonius Kawpis, Laurentius Kientrys, Matheus Kierbedz, Casimirus Kiusas, Georgius Koksztys, Matheus Korsak, Michael Kulnius, Ioannes Lengwenis, Laurentius Mankus, Ioannes Matikas, Antonius Matuzas, Iosephus Mątwid, Ioannes Mieżis, Stanislaus Mikszys, Matheas Mingin, Ioannes Narkus, Stanislaus Nutowc, Ioannes Odminys, Ioannes Pakalniszkis, Iosephus Pakarklus, Stephanus Paksztis, Georgius Pampikas, Bartholomeus Parawgys, Martinus Pawksztys, Georgius Petryszkis, Georgius Pikielis, Michael Pilwinis, Georgius Pocius, Ioannes Powilus, Matheaus Puydokas, Thadeus Radwiło, Paulus Ratkus, Simon Rymkus, Franciscus Rymorius, Michael Rymsza, Georgius Rupkus, Ioannes Sawulus, Bartholomei Sniukas, Georgius Spinkis, Georgius Spudys, Philippus Styrpeyko, Mathias Stoczkus, Thomas Stonis, Bernardus Stulgis, Mathias Surwiło, Nicolaus Szaltenis, Casimirus Szimkus, Thaddeus Szłažas, Simon Sznukus, Franciscus Tautkus, Stanislaus Tyleneis, Andreas Tolot, Casimirus Trinka, Ioannes Urlakis, Thomas Waytkus, Ioannes Walentyns, Martinus Waupszas, Ioannes Wencius, Petrus Wozgird, Martinus Zakas, Theodorus Zalys, Casimirus Zeronas, Petrus Zostawt, Thomas Zwirblis ir kt.

2.2. **Moterų** (kaip ir XVII a., visos jos yra nuotakos) pavardės, kurių čia bus aptariama apie 515, paliudija ir neištekėjusių, ir ištekėjusių moterų asmenvardžių darybos XVIII a. polinkius. Mat, kaip ir XVII a. šaltinyje, nuotakos užrašomos asmenvardžiais, sudarytais pagal tėvą ir pagal buvusį vyrą. Pastarasis įvardijimas naudojamas tais atvejais, kai registruojama santuoka nuotakai nėra pirmoji, t. y. ji yra našlė. Iš kokių asmenvardžių – tėvo ar buvusio vyro – sudarytos moterų pavardės, rodo pastarųjų priesagos.

Tarp pavardžių pagal tėvą ir šiuo laikotarpiu vyrauja priesagos **-yčia** vediniai, sudarantys apie 71,5% visų moterų asmenvardžių. Priesaga dažniausiai rašoma *-icie*, rečiau – *-icia*, *-ycie* ar *pan.*, pvz.: *Christina Adomayticie, Helena Andrejayticie, Constanca Andrykaiticye, Brigita Bagdoniće, Kristina Balciunicie, Barbara Balskicie, Marianna Bracicie, Constantia Budrycie, Iudith Bungicie, Anna Butkicie, Catharina Butwilicie, Agatha Dabryszkicie, Elisabeth Daktaricie, Elisabeth Darguzicie, Magdalena Druskicie, Helena Dwelgicie, Ursula Gedminicie, Cecilia Giedwilicie, Catharina Gielzynicie, Magdalena Grygiszkicie, Rosaliae Iuosapaytiće, Catharina Iuszkie, Iuditha Kayricie, Elisabeth Karkalicie, Marianna Kasparyszkie, Magdalena Kierbedicie, Barbara Kirsziniće, Helena Kławseykicie, Helena Krzyszta-paytića, Helena Łukosiunicie, Magdalena Martynayticie, Elisabeth Minksztakiće, Marianna Norgielicie, Helena Pakszticie, Iudith Petruticie, Agata Podzicie, Elisabeth Powylaiticie, Constantiae Preyksziće, Barbara Purwicie, Marcianna Rymayticie, Marianna Romuticie, Elisabet Skrydulicie, Rosalia Starasticie, Anna Stasayticie, Rosalia Stasiunicie, Christina Surwilicia, Catharina Szimuyticie, Magdalena Tamoszayticie, Catharina Twerulicie, Marianna Urbonayticie, Ludovica Wayciulicie, Elisabeth Wayszwilicie, Anna Waytielikaiticie, Magdalena Wozbuticie, Rosalia Ziliće, Iudith Zakayticie, Marcianna Zibayticie, Constanca Zieronicie, Marianna Ziogicie, Constanca Zostawticie ir kt.*

Šios pavardės sudarytos iš įvairių tuo laikotarpiu parapijoje funkcionavusių nuotakų tėvų pavardžių, kurių struktūrą sąlygiškai būtų galima apibūdinti kaip lie-

tuviška, pvz.: *Adomaitis, *Andreikaitis, *Bagdonas, *Balčiūnas, *Bračas, *Budrys, *Bunga, *Butkus, *Butvilas, *Dabriška, *Daktaras, *Dargužis, *Druskis, *Gedminas, *Gedvilas, *Gelžinis, *Grigiškis, *Juozapaitis, *Juška (*Juškus), *Kairys, *Karkalas, *Kerbedis, *Klauseika (*Klauseikis), *Krištapaitis, *Lukošiūnas, *Martinaitis (*Martynaitis), *Norgela (*Norgelas), *Pakštys, *Petrutis, *Povilaitis, *Preikšas, *Puodžius, *Ramutis, *Rimaitis, *Skridulis (*Skridulys), *Starasta (*Storasta), *Stasaitis, *Stasiūnas, *Survila, *Šimuitis (*Simuitis), *Tamošaitis, *Tverulis, *Urbonaitis, *Vaičiulis, *Vaišvila (*Vaišvilas), *Vaitiekaitis, *Vozbutas, *Žakaitis, *Žėronas, *Žibaitis, *Žilyls, *Žiogas, *Žostautas ir pan.

Nemažai nuotakų pavardžių su priesaga *-yčia* yra sudarytos iš slaviškas *-sk*-tipo priesagas turinčių pavardžių. Kaip žinoma, iš šio tipo vyrų asmenvardžių moterų (ištekėjusių ir neištekėjusių) pavardės gali būti sudaromos ir su galūne *-a*. Šis darybos būdas yra pakankamai dažnas įvairiuose nelietuvių kalba rašytuose XVIII a. šaltiniuose. Taigi pavardės, su priesaga *-yčia* sudarytos iš tėvo slaviškos struktūros asmenvardžių, liudija apie išskirtinius XVIII a. Gruzdžių parapijoje vyravusius moterų pavardžių lietuviškos darybos polinkius. Anksčiau peržiūrėtuose aptariamo laikotarpio šaltiniuose tokių moterų pavardžių beveik nepasitaikė. Štai jų pluoštelis: *Catharina Baranawskicie, Anna Czerniawskicie, Anna Czechanawskicie, Dorothea Grablawskicie, Teressia Gutawskicie, Elisabeth Gużawskicie, Magdalena Ielinskicie, Anna Iesinskicie, Anna Kulakawskicie, Magdalena Linkawskicie, Marianna Maciulskicie, Christina Melinawskicie, Iudith Radskawskicie, Agatha Rumbauskicie, Eva Sabalawskicie, Elisabeth Suchadelskicie, Teressia Tamaszawskicie, Rosalia Waraszinskicie, Marianna Wasilawskicie, Elisabeth Wysawskicie, Marianna Zapalskicie, Constantia Zebrowskicie, Marianna Zeymeckicie, Lucia Zukawskicie* ir kt. (plg. parapijos pavardes *Baranauskas, *Černiauskas, *Grabliauskas, *Gutauskas, *Gužauskas, *Jalinskas, *Jasinskas, *Sabaliauskas, *Tamašauskas, *Vasiliauskas, *Zapalskis, *Žebrauskas, *Žemeckis, *Žukauskas ir kt.).

Apie 5,6% pirmą kartą tekančių nuotakų asmenvardžių yra sudaryti su slaviška priesaga **-ovna** (rašoma *-(i)owna*), pvz.: *Anna Arcymowiczowna, Teressia Bażewiczowna, Helena Beniuszewiczowna, Anna Dargieżiewiczowna, Catharinae Iurewiczowna, Marianna Kasparyszkowna, Martha Kontrimowna, Anna Matussewiczowna, Rosalia Noreykiewiczowna, Agnetha Norgiałowna, Eufrozina Nutowciowna, Elisabeta Szulczowna* ir kt.

Tik apie 1% nuotakų pavardžių sudarytos su lietuviška priesaga **-aitė** (rašoma *-ayte*), pvz.: *Barbara Iurewiczayte, Helena Narkiewiczayte, Victoria Pawarinskayte* ir kt.

Ne pirmą kartą tekančių nuotakų, t. y. našlių, pavardės šaltinyje yra sudarytos su slaviška priesaga **-ova** (rašoma *-(i)owa*) arba lietuviškomis **-ienė** (rašoma *-ene, -iene, -ieny -ienie*), **-uviene** (rašoma *-uwiene*). Pirmųjų yra daugiau, jos sudaro apie 7% šio tipo moterų pavardžių, pvz.: *Rosalia Bajałowa, Magdalena Giedeykowa, Marianna Iukowa, Marianna Iurewiczowa, Anna Kajałowa, Anna Kałwazowa, Constanca Kasparyszkowa, Christina Lengweniowa, Anna Noreykiewiczowa, Anna Noriowa, Anna Paksziowa, Christina Puydakowa, Catharina Sabulowa, Catharina Stoczkowa, Rosalia Strunowa, Catharina Surwiłowa, Elisabeth Tawtkowa, Catharina Twerulowa, Magdalena Urtakowa, Anna Wegierowa, Magdalena Zwirblowa* ir kt.

Pavardės su lietuviškomis priesagomis **-ienė**, **-uviene** sudaro apie 6% nuotakų pavardžių. Antrosios priesagos vartoseną paliudija vos vienas kitas asmenvardis, pvz.: *Lucia Gałkuwiene, Christina Morkuwiene* (sudaryta iš pavardžių *Galkus, *Morkus ar pan.), o pavardės su priesaga **-ienė** dažnesnės, pvz.: *Magdalena Awgustyniene, Mag-*

dalena Beymorene, Catharina Ciepulene, Agnete Iackiene, Teresia Iodpalene, Elisabeth Kietriene, Agata Krysztapaytieny, Zofiae Łaksztingiene, Christina Noreikiene, Constantia Paulauskiene, Barbara Petroszkiene, Helena Powilaytieny, Magdalena Romutiene, Iudith Tawniene, Catharina Urlakienie, Catharina Wozbutiene, Sophia Zibaytiene, Helena Zieroniene ir kt.

Tais atvejais, kai nuotakų pavardės su galūne *-a* sudarytos iš vyriškų pavardžių, turinčių slaviškas *-sk-* tipo priesagas, negalima nustatyti, ar moteris teka pirmą kartą, ar yra našlė. Tokios darybos pavardžių yra apie 8%, pvz.: *Helena Czarniewska, Marianna Dubicka, Theodora Glinska, Zofia Głuska, Lucia Gużewska, Marianna Ialinska, Constancia Kadecka, Dorothea Kalinowska, Elisabeth Klepecka, Teressia Kozłowska, Marianna Mankowska, Anna Puszynska, Magdalena Tomaszewska, Christina Wasilewska, Dorothea Wilczynska, Helena Zukowska ir kt.*

2.3. XVIII a. pavardžių struktūra yra kur kas slaviškesnė nei XVII a. asmenvardžių. Ypač tai pasakytina apie vyrų pavardes, tarp kurių apie 30% sudaro turinčios įvairias slaviškas priesagas (XVII a. tokių asmenvardžių buvo apie 14%). Apie 20% pavardžių turi lietuviškas patronimines ar deminutyvines priesagas (XVII a. vien su dažniausiomis lietuviškomis patroniminėmis priesagomis sudarytų asmenvardžių buvo apie 52%). Tačiau tai, kad apie 50% XVIII a. Gruzdžių pavardžių yra be išskiriamų ir aptariamų priesagų, nusveria šių asmenvardžių struktūros lietuviškumo pusėn. Palyginus su kitų Lietuvos vietų šio laikotarpio pavardėmis galima teigti, kad Gruzdžių parapijos pavardžių struktūra ir XVIII a. buvo gana lietuviška.

Tai patvirtina ir moterų pavardžių daryba – dažniausiai vartojama lietuviška priesaga *-yčia* (su ja sudaryta apie 71,5% pavardžių). Nors moterų asmenvardžių su slaviškomis priesagomis taip pat yra kiek daugiau nei XVII a. – apie 21% (XVII a. – apie 12%).

Kilmės požiūriu ir XVIII a. pavardės galėtų būti skiriamos į dvi grupes – lietuviškos ir nelietuviškos kilmės pavardes. Pirmųjų kilmės šaltinis – lietuvių kalbos žodžiai, pvz.: **Purvinskas, *Pušinskas; *Butkevičius, *Karkalevičius, *Kęstavičius, *Noreikevičius, *Tautkevičius; *Žibaitis; *Guželis, *Mažiulis, *Raugelis; *Balčiūnas, *Puodžiūnas; *Auga, *Beinoras, *Butvilas, *Gedžius, *Gedminas, *Gedvilas, *Juodupis, *Kuokštys, *Pakalniškis, *Pakarklis, *Paukštys, *Radvila, *Rimša, *Šaltenis, *Tautkus, *Tyllenis, *Žalys, *Žostautas, *Žvirblis; *Balčiūnyčia, *Budryčia, *Butkyčia, *Dargužyčia, *Gelžinyčia, *Kairyčia, *Klauseikyčia, *Minkštakyčia, *Norgelyčia; *Kantrimovna, *Norgelovna; *Gedeikova, *Kojalova, *Lengveniova, *Žvirblova; *Kentrienė, *Noreikienė, *Žibaitienė; *Pušinska ir kt.*

Tarp nelietuviškos kilmės pavardžių daugiausia yra susidariusių iš įvairių krikščioniškų vardų lyčių, pvz.: **Aleksandravičius, *Banevičius, *Bagdonavičius, *Grigutavičius, *Jokubavičius, *Juozapavičius, *Klimavičius, *Laurinavičius, *Petrutavičius, *Stasiulevičius, *Valantinavičius; *Adomaitis, *Augustinaitis, *Jonaitis, *Matulaitis, *Stasiulaitis, *Vaitkaitis; *Čepulis, *Danielutis, *Jurgelis, *Petrutis, *Vaičiūtis; *Grigaliūnas, *Lukošiūnas, *Vaitiekūnas; *Adomuitis, *Griguitis, *Juozuitis, *Valantinuitis; *Aleksna, *Bagdonas, *Danielius, *Gricius, *Grigalius, *Jankus, *Petriškis, *Stonys, *Šimkus, *Vaitkus, *Valentinas; *Adomaityčia, *Bagdonyčia, *Juozapaityčia, *Lukošiūnyčia, *Petrutyčia, *Povilaityčia, *Stasiūnyčia, *Šimuityčia, *Urbonaityčia, *Vaičiulyčia; *Jurevičiovna; *Čepulienė, *Paulauskienė, *Petroskienė; *Tamoševska, *Vasilevska ir kt.*

Gerokai padaugėję ir įvairių kitokių nelietuviškos (ypač slaviškos) kilmės pavardžių, pvz.: **Baranauskas, *Bielinskis, *Chmieliauskas, *Černiauskas, *Gurskis, *Jablonskis,*

*Kalinauskas, *Kazlauskas, *Krasauskas, *Navickas, *Zapolskis, *Žukauskas; *Rimorius; *Starastyčia, *Čekanauskycia, *Kulakauskyčia; *Dubicka, *Kalinovska ir kt. Pasitaiko ir germaniškos kilmės pavardžių, pvz.: *Esenas, *Šulciovna ir pan.

Kad būtų nustatyta, kiek skirtingos (lietuviškos ir nelietuviškos) kilmės pavardžių yra užrašyta XVIII a. šaltinyje, reikėtų jas visas labai preciziškai šiuo požūriu įvertinti. Dėl šio straipsnio paskirties ir pobūdžio tai daryti atrodė netikslinga. Iš bendro aptariamų pavardžių konteksto matyti, kad nelietuviškos kilmės asmenvardžių yra daugiau. Manoma, kad tarp dabartinių lietuvių pavardžių lietuviškos kilmės yra apie 30%¹⁶. Jau minėtame magistro darbe, tiriant kilmės požūriu dabartines Gruzdžių pavardes, nustatyta, kad apie 32% jų yra lietuviškos kilmės. Turint omenyje tai, kad XIX a. lietuvių pavardės dar buvo slavinamos (tiesa, ne visi slavinimo būdai turėjo įtakos asmenvardžių kilmei), galima manyti, kad XVIII a. lietuviškos kilmės Gruzdžių pavardžių galėjo būti ir daugiau nei dabartinių.

2.4. Palyginus XVIII a. Gruzdžių pavardes su duomenimis, pateiktais „Lietuvių pavardžių žodyne“, matyti, kad dauguma jų yra atėjusios iki mūsų dienų ir, be kitų vietų, taip pat užrašytos apie Gruzdžius ar netolimosose nuo jų vietose. Štai pluoštelis tokių dabartinių pavardžių¹⁷: *Aleknà* (*Alekna*), *Augà* (*Auga*, *Awga*), *Bagdōnas* (*Bagdons*), *Beīnoras* (*Beynar*, *Beynors*), *Benis* (*Benis*), *Bijeīkis* (*Bijeykis*), *Brāčas* (*Bracza*, *Braczás*), *Būnga* (*Bunga*), *Butaūtis*, *Būtaūtis* (*Butawtys*, *Butowtis*), *Būtovilas* (*Butwilo*, *Butwils*), *Dabřikas* (*Dabriks*), *Dāktaras* (*Daktar*, *Daktars*), *Daniēlius* (*Danielus*), *Ēsenas* (*Esen*, *Essen*), *Gedmīnas* (*Giedmins*), *Gēdžius* (*Gedzius*), *Gōntis*, *Gontys* (*Gantys*, *Gontis*), *Grīcius* (*Gricius*), *Grigālius* (*Grygalius*, *Grygalus*), *Grigīškis*, *Grigiškis* (*Grigiszkis*), *Grūzdis*, *Gruzdys* (*Gruzdis*), *Guļbinas* (*Gulbin*), *Jāckus* (*Iackus*), *Jāgminas* (*Iogmin*), *Jaņkus* (*Iankus*), *Jūknis* (*Iuknius*), *Kaūpis*, *Kaupys* (*Kawpis*), *Kerbedys* (*Kierbedz*), *Kiūsas* (*Kiusas*), *Kōrsakas* (*Karsak*), *Kulnis*, *Kulnys*, *Kulnius* (*Kulnius*), *Kúokštis*, *Kuokštys* (*Koksztytys*, *Kuoksztytys*), *Lengvēnis* (*Lengwenis*), *Maņkus* (*Mankus*), *Matikas* (*Matikas*, *Matyks*), *Miēžis* (*Miežis*), *Mikšys* (*Mikszys*), *Miņginas* (*Mingin*), *Mōtuzas* (*Matuzas*), *Nōrkus* (*Narkus*, *Norkus*), *Nūtautas* (*Nutowc*), *Ódminis* (*Odminys*), *Pakalniškis* (*Pakalniszkis*), *Pakařklis*, *Pakařklius* (*Pakarklus*), *Pakštys* (*Paksztis*, *Paksztys*), *Pampikas* (*Pampikas*), *Parāugis*, *Paraūgis* (*Parawgytys*), *Paūkštis*, *Paukštys* (*Pawoksztytys*), *Petriškis* (*Petryszkis*), *Pīkelis* (*Pikielis*), *Pilvīnis* (*Pilwinis*, *Pilwinys*), *Pōcius* (*Pocius*), *Povīlius* (*Powilus*), *Puidōkas* (*Puydak*, *Puydokas*), *Radvilà*, *Radvilas* (*Radwilo*), *Rātkus* (*Ratkus*), *Riņkus* (*Rymkus*), *Riņša* (*Rymsza*), *Rūpkus* (*Rupkus*), *Stirpēika*, *Stirpeikà* (*Styrpeyko*), *Stōckus* (*Stoczkus*), *Stonys* (*Stonis*), *Stūlgis*, *Stuļgis* (*Stulgis*), *Survilà* (*Surwilo*), *Šaltēnis*, *Šaltenys* (*Szaltenis*), *Šiņkus* (*Szimkus*), *Šlēžas* (*Szlažas*), *Šniūkas* (*Sznukas*), *Taūtkus* (*Tautkus*, *Tawtkus*), *Tylēnis* (*Tylenis*, *Tylenus*), *Trīnka* (*Trinka*), *Ūrlakis*, *Urlakis* (*Urlakis*), *Vaiťkus* (*Waytkus*), *Valentīnas* (*Walentytys*), *Vaiūšas* (*Wawpszas*), *Veīcius* (*Wencius*), *Žākas* (*Zakas*), *Žalys* (*Zalys*), *Žērōnas* (*Zeronas*), *Žvīrbliis* (*Zwirblis*) ir kt.

Tai pavardės, neturinčios patroniminių ar kitų šiame straipsnyje išskiriamų priesagų. Be jų, iki mūsų dienų yra atėjusios ir įvairios kitokios struktūros XVIII a. Gruzdžių parapijoje funkcionavusios pavardės, pvz.:

¹⁶ Žr. Vanagas A. *Mūsų vardai ir pavardės*, Vilnius, 1982, p. 64.

¹⁷ Pateikiama taip pat kaip ir XVII a. asmenvardžių lyginimo su dabartinėmis pavardėmis duomenys. Tai, be kita ko, leidžia matyti, kaip šaltinyje užrašomi lietuvių asmenvardžiai: kurie ir kaip suslavinti ar kitaip pakeisti, kurie užrašyti tiksliai, kurių šaltinyje užfiksuotos formos skiriasi nuo dabartinių pavardžių, su kuriomis jie gretinami, formų ir pan.

Baranáuškas, Baranaūškas (Baranowski), Čaikáuškas, Čaikaūškas, Čaikáuškis (Czaykowski), Černiáuškas, Černiaūškas (Czarniewski), Dubickas (Dubicki), Gauronškis (Gauronski), Gūrskis, Guṛskis (Gurski), Gutáuškas, Gutaūškas (Gutowski), Gužáuškas, Gužaūškas (Guzewski), Kalinaūškas, Kalinaūškas (Kalinowski), Kataūškas, Kataūškas (Katowski), Kazeļskis (Kazelski), Kazláuskas, Kazlaūškas (Kozłowski), Krasáuškas, Krasaūškas (Krassowski), Lìpskis (Lipski), Navìckas (Nawicki), Pušìnskas (Puszynski), Savìckas (Sawicki), Tamašáuškas, Tamašaūškas (Tomaszewski), Vasiliáuškas, Vasiliaūškas (Wasilewski), Vilčiūškas, Vilčiūškas (Wilczinski), Zapaļskis (Zapolski), Žebraūškas, Žebraūškas (Zebrowski), Žemėckis, Žemėckis (Zemecki), Žukaūškas, Žukaūškas (Zukowski) ir kitos panašios pavardės su slaviškėmis -sk- tipo priesagomis;

Aleksandrāvičius (Alexandrowicz), Ambrazėvičius (Ambrożewicz), Banėvičius (Baniewicz), Butkėvičius (Butkiewicz), Jackėvičius (Jackiewicz), Juozapāvičius (Iuozapowicz), Jurėvičius (Iurewicz), Klimāvičius (Klimowicz), Laurināvičius, Laurynāvičius (Ławrynowicz), Mackėvičius (Mackiewicz), Mankėvičius (Mankiewicz), Narkėvičius (Narkiewicz), Pocėvičius (Pacewicz), Radzėvičius (Radziejewicz), Rimkėvičius (Rymkiewicz), Stanėvičius (Staniewicz), Šimkėvičius (Szymkiewicz), Valantināvičius (Wałantinowicz) ir kitos pavardės su slaviškėmis patroniminėmis priesagomis -avičius, -evičius;

Adomāitis (Adomaytis), Augustināitis (Augustynaytis), Banāitis (Banaytis), Dovidāitis, Dovydāitis (Dowidaytis), Grigāitis (Grigaytis), Jankāitis (Iankaytis), Janušāitis (Januszaytis), Jokubāitis, Jokubāitis (Iokubaytis), Jonāitis (Ionaytis), Jūrgaitis, Juṛgaitis (Iurgaytis), Krištāpāitis, Krištāpāitis (Krisztapaytis), Laurāitis (Łauraytis), Matulāitis (Matulaytis), Mikolāitis, Mykolāitis (Mikołaytis), Petrāitis (Petraytis), Rimāitis (Rimaytis), Stasāitis (Stasaytis), Stasiulāitis (Stasiulaytis), Žakāitis (Zakaytis), Žibāitis (Zibaytis); Balčiūnas (Balciunas, Balczunas), Grigaliūnas (Grygaluns), Kazeliūnas (Kazalunas), Kriščiūnas (Krisciuns), Lukoščiūnas (Łukosiunas), Stasiūnas (Stasiunas), Vaitekūnas, Vaitiekūnas (Waytiekuns); Adomūitis (Adomuytis), Juzūitis, Juzūitis (Juozuytis), Petrūitis (Petruytis) ir kitos pavardės su lietuviškėmis patroniminėmis priesagomis -aitis, -ūnas, -uitis;

Bėrtulis, Bėrtulis, Bertūlis (Bertulis), Čepūlis (Ciapulis), Gasiūlis (Gasuly), Gužėlis (Guzelis), Jatūlis (Iatulis), Juṛgelis (Iurgielis), Masiūlis (Masiulis), Mažūlis (Mažuly), Petrūtis (Petrutis), Raugėlis (Rawgielis), Stasiūlis (Stasiulis), Vaičiūlis (Wayciulis) ir kitos pavardės su lietuviškėmis deminutyvinėmis priesagomis.

Kaip minėta, pateiktos dabartinės pavardės yra užrašytos ir apie Gruzdžiū ar netolimosio nuo jų vietose. Tos, kurios yra paplitusios toli nuo Gruzdžiū, nors ir sutampančios su XVIII a. bažnytinėje knygoje užrašytomis pavardėmis, čia nebuvo pateikiamos. Tiesa, bent jau nedidelė jų dalis galėjo ir migruoti, t. y. kartu su jas turėjusiais asmenimis persikelti į įvairias kitas (ir tolimas nuo Gruzdžiū) Lietuvos vietas¹⁸. Dalies pavardžių, užrašytų XVIII a. šaltinyje, „Lietuvių pavardžių žodyne“ nėra, ir tai liudytų, kad jos neatėjo iki mūsų dienų. Tokių nėra daug, o minėto reiškinio priežastys gali būti įvairios. Pavyzdžiui, pavardės, ypač retos, galėjo išnykti kartu su negausiomis jas turėjusiomis šeimomis ar giminėmis. Kitų galbūt negalima identifikuoti, t. y. sutapatinti su dabartinėmis pavardėmis, dėl netikslaus užrašymo šaltinyje. Pagaliau dalies XVIII a. pavardžių formos,

¹⁸ Kartotekos, kurios pagrindu parengtas „Lietuvių pavardžių žodynas“, duomenys buvo surinkti apie 1934–1937 m., t. y. tuo metu, kai lietuviai gyveno palyginti sėsliai. Vėlesni istoriniai įvykiai (karas, trėmimai ir pan.) iš tiesų gerokai pakeitė autentišką lietuvių pavardžių paplitimo vaizdą.

be abejo, dar įvairiai kito – galėjo netekti priesagų ar jas įgyti, būti suslavintos ir pan. – todėl mūsų dienas pasiekė kitokie jų variantai.

Štai tarp dabartinių pavardžių nėra kai kurių tokių, kurios XVIII a. turėjo slaviškas patronimines priesagas *-avičius, -evičius*, tačiau apie Gruzdžius funkcionuoja tos pačios šaknies (kamieno) pavardės be minėtų priesagų, pvz.: **Karkalevičius (Karkalewicz)* – dabartinė pavardė *Kařkalas*; **Kaupavičius (Kawpowicz)* – *Kaūpas, Kaūpis, Kaupỹs*; **Kulnevičius (Kulniewicz)* – *Kulnis, Kulnỹs*; **Noreikevičius (Noreykiewicz)* – *No-reikà*; **Petrutavičius (Petrutowicz)* – *Petrūtis*; **Rimševičius (Rymszewicz)* – *Rimša*; **Stasiulevičius (Stasiulewicz)* – *Stasiūlis*; **Tautkevičius (Towtkiewicz)* – *Taūtkus* ir kt. Tai rodo, kad XVIII a. šaltinyje šios pavardės buvo suslavintos, o iki mūsų dienų atėjo autentiškos jų formos be slaviškų priesagų¹⁹.

Pasitaiko ir kitokių XVIII a. ir dabartinių pavardžių formų nesutapimo atvejų, pvz.: **Raukaitis (Raukaytis)* – *Rauka*; **Urmanaitis, *Urmonaitis (Urmonaytys)* – *Ūrmanas, Ūrmonas, Ūrmonas*; **Vaitkaitis (Waytkaytis)* – *Vaītks*; **Bartkūnas (Bartkuns)* – *Bařtkus*; **Pociūnas (Pociuns)* – *Pōcius* ir pan. Kaip matyti, varijuoją pavardžių formos su lietuviškomis patroniminėmis priesagomis *-aitis, -ūnas* ir be jų. Tai sietina su jau minėtu patroniminių priesagų numetimo reiškiniu.

Taigi daugumos XVIII a. Gruzdžių pavardžių formos jau buvo galutinai nusistovėjusios ir nepakitusios atėjo iki mūsų dienų. Lyginimas su dabartinėmis pavardėmis rodo, kad kai kurių šio laikotarpio pavardžių formos vėliau dar kito.

3. XIX a. Gruzdžių parapijos pavardės

Ankstesnių šimtmečių bažnytinių knygų įrašai apėmė kelių dešimtmečių laikotarpį (plg. 1619–1690 m., 1699–1773 m.), taigi tam tikru požiūriu lyg ir reprezentavo viso šimtmečio asmenvardžių (pavardžių) kontekstą. XIX a. šaltinyje yra tik apie dešimties metų (1806–1816) jungtvių registracijos įrašai. Taigi šioje straipsnio dalyje bus aptariamos tik XIX a. pradžios, o ne viso šimtmečio pavardės. Manytina, kad bendriausiai jų charakteristikai to visiškai pakaks.

Iš šaltinio išrašyta apie 1520 asmenų (jaunikių, nuotakų ir liudininkų) dvinarių įvardijimų, kurių antrieji asmenvardžiai – pavardės – ir bus aptariami. Tarp jų 1203 vyrų ir 317 moterų pavardžių.

3.1. Ir XIX a. **vyrų** pavardės turi tas pačias, pirmosiose straipsnio dalyse išskirtas, priesagas. Tačiau akivaizdu, kad šio laikotarpio pavardžių struktūra, palyginti su XVIII a. asmenvardžiais, dar slaviškesnė. Tai rodo pavardžių, turinčių slaviškas ir lietuviškas priesagas, santykis.

Dažniausios pavardės su slaviškomis **-sk-** tipo priesagomis. Jos sudaro apie 24,5% visų pavardžių (plg. XVIII a. – apie 17%), pvz.: *Andream²⁰ Audycki, Casimirum Augowski, Marcin Baczkowski, Symon Baranowski, Fortunat Bramski, Józef Brozowski, Wincenty Budynowski, Wincenty Charlinski, Jan Chmielewski, Rochum Czepowski, Franciszek Czerniewski, Symon Garbalewski, Jakub Garlewski, Kazimierz Gierdowski, Michaelem Gilwickas, Marcian Grablewski, Wincenty Grudzinski, Marcin Gutowski, Ma-*

¹⁹Plačiau apie tai žr. Maciejauskienė V. Dėl lietuvių pavardžių su priesagomis *-avičius, -evičius* vertinimo, *Lietuvių kalbotyros klausimai*, 1996, t. 36, p. 60–70.

²⁰Šioje bažnytinėje knygoje jaunikių ir nuotakų vardai užrašyti ne vardininko, o galininko linksnio forma. Tiesa, užrašant jaunikių vardus pasitaiko ir retų išimčių. Be to, liudininkų vardai dažniausiai yra užrašyti lenkų kalba, nekanoniškomis formomis.

teusz Gużewski, Josephum Jabłoński, Wincenty Jakowicki, Kazimierz Ianuszewski, Jan Kalinowski, Jozeff Kaminski, Tomasz Katowski, Piotr Kirszynski, Szymon Kivilewski, Jacobum Klepecki, Wincenty Konczewski, Tomasz Kotowski, Wincenty Kozłowski, Piotr Kramowski, Stanisław Krassowski, Jerzy Kudrecki, Jerzy Kulikowski, Symon Kuzminski, Antoni Lamentowski, Michał Łapinski, Antoni Leparski, Antoni Leszczyński, Jakob Lewicki, Bartłomiej Lipnicki, Michał Malinowski, Jerzy Masłowski, Vincentium Michałowski, Jan Milewski, Antonium Nawicki, Gasper Nawrocki, Antonium Nowicki, Benedykt Papalski, Martinum Parażynski, Iakub Pawłowski, Josephum Purwinski, Mateusz Rakowski, Stanisław Rawbicki, Mathiam Romanowski, Michaelem Rumbowski, Antoni Sawicki, Antonium Słonczewski, Stanisław Sosnowski, Tadeusz Stankawkas, Maciey Strawinski, Nikodem Szałkowski, Georgium Szydławskas, Jan Tomaszewski, Nicodem Towianski, Jerzy Waraszynski, Antoni Wasilewski, Mathiam Wilczewski, Ian Wilkowski, Jozeff Wisocki, Maciey Witkowski, Boneventuram Zaborski, Josephum Zapalski, Dominik Zemecki, Jozeff Zoginski, Marcin Zukowski ir kt. Nesunku pastebėti, kad dalis šių pavardžių buvo užrašytos ir XVIII a., kitos – anksčiau nepasitaikiusios.

Apie 19% visų šaltinyje užrašytų vyrų pavardžių turi slaviškas patronimines priesagas *-avičius*, *-evičius* (plg. XVIII a. – apie 13%). Priesagos kaip ir anksčiau rašomos *-owicz*, *-(i)ewicz*, pvz.: *Piotr Augiewicz*, *Sylwester Augustynowicz*, *Michal Balsewicz*, *Kazimierz Baniewicz*, *Kazimierz Beniulewicz*, *Bartłomiej Bernatowicz*, *Josephum Bilewicz*, *Jan Bortkiewicz*, *Joannam Bowblewicz*, *Kajetan Budrewicz*, *Józef Bungiewicz*, *Joannem Czepulewicz*, *Marcyan Czuberkiewicz*, *Maciey Dyamentowicz*, *Izydor Dobylewicz*, *Benedictum Dullewicz*, *Iakób Gedzewicz*, *Bonaventura Goylewicz*, *Wiktor Grygutowicz*, *Paulum Jurgielewicz*, *Iakob Katylewicz*, *Adam Kawpowicz*, *Antoni Kumpikiewicz*, *Roch Linkiewicz*, *Michał Massiulewicz*, *Leonem Mażunowicz*, *Dominik Narkiewicz*, *Tomasz Pampikiewicz*, *Bartłomiej Radwiłłowicz*, *Martinum Rymkiewicz*, *Jozeff Rupkiewicz*, *Antoni Sabulewicz*, *Josephum Szlupowicz*, *Antoni Wayciulewicz*, *Mikołaj Zdanowicz*, *Roch Zeymowicz*, *Wincenty Zygulewicz*, *Mateusz Zogowicz* ir kt. Tarp šių pavardžių taip pat yra tokių, kurios nebuvo užrašytos XVIII a. šaltinyje.

Apie 7% vyrų pavardžių (plg. XVIII a. – apie 8%) turi lietuvišką patroniminę priesagą **-aitis** (rašoma *-aytis*, *-aytys*), pvz.: *Georgium Adomaytis*, *Adam Baltruszaytis*, *Jan Gasparaytis*, *Tomasz Jasaytis*, *Bartłomieus Jokubaitis*, *Maciey Jozapaytis*, *Josephum Mataytis*, *Maciey Paluszaytis*, *Jerzy Petruszaytis*, *Jozeff Powiłaytis*, *Antoni Stankaytis*, *Jozeff Szymaytis*, *Thaddeum Szymkaytis*, *Jozeff Szlupaytis*, *Jakób Tomaszaytis*, *Marcin Zybaytis* ir kt. dažniausiai ir XVIII a. šaltinyje užrašytos pavardės.

Kiek mažiau ir pavardžių, turinčių lietuviškas deminutyvines priesagas. Jos sudaro apie 5% visų pavardžių (plg. XVIII a. – apie 6%). Priesagos beveik tos pačios: **-elis**, **-ėlis**, **-(i)ulis**, **-utis** ir pan., pvz.: *Wincenty Bertulis*, *Iozaffatt Braziulis*, *Wincenty Czepulis*, *Mateusz Janiulis*, *Antoni Jatulis*, *Thomam Lelukas*, *Gaudenty Macziulis*, *Gasparem Peczulis*, *Franciszek Petrulis*, *Jozeff Praniulis*, *Józeff Ramutis*, *Dawid Sabulis*, *Marcyan Skiaberelis*, *Thomam Tamulis*, *Iozef Wayczyulis*, *Wincenty Zyguilis* ir kt.

Pavardės su lietuviška patronimine priesaga **-(i)ūnas** (rašoma *-(i)unas*, *-un*), kaip ir XVIII a. šaltinyje, sudaro apie 4% visų vyrų pavardžių, pvz.: *Joannem Balczūnas*, *Kazimierz Gaylūnas*, *Thaddeum Gasczūnas*, *Iacobum Gryciūnas*, *Josephum Grygalūnas*, *Ioannem Iurkūnas*, *Antoni Kryszczūnas*, *Stanislaum Mikalajūnas*, *Simonem Morkūnas*, *Jerzy Sergiūnas*, *Mateusz Stankun*, *Franciszek Stankūnas*, *Ignacy Woytiekūnas* ir kt.

Pavardžių, neturinčių išvardytų priesagų, XIX a. šaltinyje yra mažiau nei XVIII a. bažnytinėje knygoje. Jos sudaro apie 41% visų vyrų pavardžių (plg. XVIII a. – apie 50,2%). Tai ir ankstesnių šimtmečių šaltiniuose užrašytos, ir juose nepasitaikiusios pavardės, pvz.:

Matheus Aleknis, Michaelem Augis, Sylwester Augustynas, Kazimierz Bagdonas, Tomasz Braczas, Jozeff Bunga, Jan Butkus, Roch Butowtt, Ian Butwiłło, Jan Dabrikas, Thaddeum Dymsza, Karol Essen, Kazimierz Galinis, Mateusz Giedmin, Piotr Gontis, Antoni Grygalus, Dominik Grynius, Tomasz Gulbinas, Tomasz Jackus, Casimirum Jankus, Mathiam Koksztis, Adam Kumpis, Jacobum Matuzas, Casimirum Mocius, Dominik Możeyko, Jozeff Nargiełło, Josaphatum Noreyko, Tomasz Norgiało, Ian Odmunis, Marcin Pakarklus, Józeff Paksztis, Tomasz Pampikas, Ian Paraugis, Kazimierz Pauksztis, Laurentium Pilwinis, Stanislaum Preykszas, Kazimierz Puydokas, Tadeusz Radkus, Tadeusz Radwiłlas, Benedykt Ramonas, Szymon Ratkus, Jozeff Rymdeyko, Petrum Rymkus, Wincenty Rupkus, Mateusz Spudis, Marcin Stoczkus, Jozeff Stonis, Jozafatt Stulgis, Thomam Surwiłło, Mateusz Szaltenis, Stanisław Szlazas, Mathiam Szniukas, Mathiam Tautkus, Filip Trynka, Jozeff Urmonas, Tadeusz Zansynas (Ząsynas), Franciszek Zeymis, Jerzy Zeronas, Laurentium Zogas ir kt. jau ir ankstesnių šimtmečių šaltiniuose užrašytos pavardės²¹;

Bartłomiej Adeykis, Georgium Bandza, Wawrzyniec Barawikas, Kazimierz Bartaszius, Stephanum Berczas, Bartłomiej Bernotas, Jacobum Błozkis, Wincenty Bohusz, Dominicum Bożius, Martinianum Briedis, Petrum Budgin, Josephum Buywid, Marcyan Czuberkis, Jan Daraszka, Marcin Darguż, Laurentium Dyamentis, Tadeusz Diok, Iosephum Dowejko, Jozef Driżis, Józeff Garbenis, Stanisław Gibas, Petrum Giedeyko, Jozeff Girdwoyn, Jerzy Greyczius, Marcin Jaraminas, Ioannem Iodis, Ioannem Jurda, Jerzy Juszkus, Marcin Kalendra, Stanisław Kanteykis, Tadeusz Katylus, Piotr Kiarszis, Kaietan Kibildis, Mathiam Kierno, Marcin Kirszynas, Jan Klimas, Antoni Kochanka, Laurentium Kupszas, Jozeff Kuszleyko, Marcin Łapeyko, Iosephum Lideykis, Georgium Łukszas, Marcin Mątwid, Antoni Milwid, Jerzy Narbutt, Marcian Narwoysz, Antoni Niukas, Mathiam Noras, Gabrielem Pauga, Jan Perwoiń, Kazimierz Petryłło, Ignacy Randza, Mikołay Rusteyko, Mattheaum Skieris, Laurentium Skiparis, Benedykt Skrebis, Iosephum Skupeyko, Michał Strypeyko, Michał Struna, Georgium Stungis, Iosephum Suknius, Maciey Szłapokas, Jozeff Szławpas, Filip Trynka, Jerzy Tutis, Iosephum Udrakis, Sebastyan Urbonas, Antonium Urnieżius, Casimirum Walanczius, Petrum Waluszkis, Laurentium Waszkinis, Roch Zadeyko ir kt. XVII–XVIII a. bažnytinėse knygose nepasitaikiusios pavardės.

3.2. Moterų pavardžių, užrašytų XIX a. bažnytinėje knygoje, struktūra iš esmės skiriasi nuo XVII–XVIII a. jų asmenvardžių struktūros. Tai lemia slaviškų priesagų, vartotų sudarant moterų pavardės, dažnumas.

Pirmą kartą tekančių nuotakų pavardės pagal tėvą dažniausiai užrašytos

²¹ Palyginus trijuose šaltiniuose užrašytas tas pačias pavardes matyti, kad jų formos kiek skiriasi, t. y. varijuoja, pvz.: XVIII a. *Alekna* – XIX a. *Aleknis*, XVIII a. *Auga* – XIX a. *Augis*, XVIII a. *Bagdons* – XIX a. *Bagdonas*, XVII a. *Grinius* – XIX a. *Grynius*, XVIII a. *Koksztys* – XIX a. *Koksztis*, XVII a. *Możeyko* – XIX a. *Możeyko*, XVIII a. *Odmunis* – XIX a. *Odmunis*, XVIII a. *Parawgis*, *Parawgys* – XIX a. *Paraugis*, XVIII a. *Pawksztys* – XIX a. *Pauksztis*, XVIII a. *Szniukas* – XIX a. *Szniukas* ir pan. Pavardžių formų variavimas nelietuvių kalba rašytuose šaltiniuose, jo priežastys, poveikis lietuvių pavardžių formų autentiškumui, variantų tipai ir pan. yra palyginti plačiai aptarta, žr. Maciejauskienė V. *Lietuvių pavardžių susidarymas*, p. 18–151; taip pat Maciejauskienė V. *Lietuvių pavardžių lyčių variavimas XIX a.*, *Lituanistica*, 1997, Nr. 2(30), p. 71–88.

su slaviška priesaga **-(i)ovna** (pasitaiko ir jos variantas **-(i)uvna**). Jos sudaro apie 55,5% nuotakų pavardžių (plg. XVII a. – apie 6%, XVIII a. – apie 5,6%). Priesaga ir jos variantas rašoma **-(i)owna, -(i)ówna**, pvz.: *Agatam Adamayciówna, Ursulam Augiowna, Annam Augustynowna, Barbaram Baguzowna, Elisabetham Balcewiczowna, Victoriam Bandziowna, Martham Barzdówna, Helenam Beynarowna, Magdalenam Bertulówna, Magdalenam Bijeykowna, Rozaliam Briedziowna, Jullianam Bugayłowna, Josaphatam Butwiłłowna, Agnetam Czepówna, Martham Danilowna, Annam Galiniowna, Helenam Garniowna, Constantiam Gedwiłłowna, Annam Jackowna, Elisabetham Jaraminowna, Martham Katylowna, Martham Kibildziowna, Dorotheam Kirszynowna, Victoriam Kokstówna, Scholasticam Kumpikiewiczowna, Mariannam Kupszowna, Elisabetham Linkowna, Elisabetham Łukiowna, Barbaram Minkszakówna, Annam Możeykowna, Veronicam Niukowna, Mariannam Norbutowna, Veronicam Preykszówna, Annam Radwiłłowna, Veronicam Romuciuowna, Juliannam Skrebiowna, Annam Skrydulowna, Barbaram Strypeykowna, Agatham Szniukowna, Annam Tautkowna, Martham Trynkowna, Annam Zadeykowna, Annam Zeymiowna, Annam Zybayciowna, Luciam Zygulowna* ir kt.

Kaip matyti, dauguma šių pavardžių yra sudarytos iš anksčiau pateiktų vyriškų pavardžių, neturinčių straipsnyje aptariamų priesagų, pvz.: **Augis (*Augys), *Augustinas, *Bandza, *Briedis, *Butvila (*Butvilas), *Galinis, *Jackus, *Jaraminas, *Katilius, *Kibildis, *Kiršinas (*Kiršynas), *Kuokštis (*Kuokštys), *Kupšas, *Mažeika, *Narbutas, *Niukas, *Preikšas, *Radvila (*Radvilas), *Skrebis (*Skrebys), *Stripeika (*Stripeikis), *Šniukas, *Tautkus, *Trinka, *Žadeika (*Žadeikis), *Žeimys* ir pan.

Lietuviškos priesagos, vartotos nuotakų pavardėms pagal tėvą sudaryti, XIX a. yra kur kas retesnės. Štai pavardės su ankstesniais šimtmečiais buvusia labai dažna priesaga **-yčia** sudaro tik apie 7,6% visų nuotakų pavardžių (plg. XVII a. – apie 86%, XVIII a. – apie 71,5%). Priesaga rašoma **-icie, -icze**, pvz.: *Catarinam Baltuticze, Barbaram Bartulicze, Helenam Beynoricze, Luciam Dawidayticie, Rosaliam Gutawskicze, Barbaram Kiusicze, Barbaram Krysztapayticze, Ludovicam Kutkicze, Victoriam Lamentauskicze, Helenam Łapinskiecze, Annam Parednicie, Barbaram Petruticze, Constantiam Szymkayticze, Rosaliam Sznaricze, Barbaram Tamulicze, Agnetem Ukanicze, Annam Wayczulicze, Mariannam Warkulicze, Annam Zapalskieczie* ir kt. Pateiktos nuotakų pavardės yra sudarytos iš įvairios struktūros vyriškų pavardžių, pvz.: **Baltutis, *Bartulis, *Beinoris (*Beinorius), *Dovydaytis, *Gutauskas, *Kiusas (*Kiusis, *Kiusys), *Krištapaitis, *Kutka, *Lamentauskas, *Lapinskas, *Petrutis, *Šimkaitis, *Šnaras, *Tamulis, *Ukanis (*Ūkanis), *Vaičiulis, *Varkulis, *Zapolskis* ir pan.

Tik vienos nuotakos pavardė sudaryta su lietuviška priesaga **-ytė** (rašoma **-ite**) – *Eleonoram Balcewiczite* (iš vyriškos pavardės **Balcevičius* ar pan).

Ne pirmą kartą tekančių nuotakų (našlių) pavardės pagal buvusį vyrą taip pat dažniausiai sudarytos su slaviška priesaga **-ova** (rašoma **-(i)owa**). Jos sudaro apie 10,4% visų nuotakų pavardžių (plg. XVII a. – apie 5%, XVIII a. – apie 7%), pvz.: *Brigitham Beniulowa, Rosaliam Butkiewiczowa, Dorotheam Giedminowa, Magdalenam Giedwiłłowa, Helenam Grygalowa, Rosaliam Krisciunowa, Catharinam Krysztapayciowa, Ludovicam Lengweniowa, Veronicam Milwidowa, Rozaliam Radwiłłowa, Juliannam Sabayciowa, Agatam Stulgiowa, Helenam Szlażowa, Annam Waszkiniowa, Magdalenam Zeronowa, Barbaram Zogowa* ir kt. Pavardės yra sudarytos iš įvairios struktūros vyriškų pavardžių, pvz.: **Beniulis, *Butkevičius, *Gedminas, *Gedvilas, *Grigalius, *Kriščiūnas, *Krištopaitis, *Lengvenis, *Milvydas, *Sabaitis, *Stulgys, *Šležas, *Vaškinis, *Žėronas, *Žiogas* ir pan.

Tik apie 0,9% sudaro pavardės su lietuviška priesaga **-ienė** (rašoma *-ienie*) – *Barbaram Ruszkienie* ir kt. (plg. XVIII a. – apie 6%).

XIX a. šaltinyje daug nuotakų pavardžių sudarytos su galūne **-a** iš vyriškų pavardžių, turinčių slaviškas **-sk-** tipo priesagas. Jos sudaro net apie 25% visų moterų asmenvardžių (plg. XVII a. – apie 0,45%, XVIII a. – apie 8%), pvz.: *Helenam Baczanska, Elisabetham Borkowska, Barbaram Borowska, Hedvigem Czarniewska, Agatam Dawlicka, Helenam Dawolska, Veronicam Grynowska, Helenam Gużewska, Lucianam Jabłonska, Barbaram Juraszewska, Rosaliam Klepecka, Victoriąm Krassowska, Marciannam Kulikowska, Magdalenam Leszczyńska, Magdalenam Nowicka, Catharinam Penkowska, Brigidam Rudnicka, Victoriąm Sawicka, Martham Sobolewska, Mariannam Tomaszewska, Constantiam Warnecka, Barbaram Wilczewska, Veronicam Wiłkowska, Ludovicąm Wysocka, Barbaram Zukowska* ir kt. Šaltinyje yra užrašytos ir dauguma vyriškų pavardžių, iš kurių sudarytos šios nuotakų pavardės (žr. pateiktas vyrų pavardes). Jau minėta, kad tokios struktūros pavardės turinčios nuotakos gali būti įvardytos ir pagal tėvą, ir pagal buvusį vyrą.

3.3. Kaip matyti, XIX a. pavardžių struktūra yra kur kas slaviškesnė nei XVIII a. asmenvardžių. Ypač tai pasakytina apie moterų pavardes, kurių net apie 91% sudaro turinčios slaviškas priesagas (plg. XVII a. – 12%, XVIII a. – apie 21%). Tai, be abejo, susiję su šaltinio, kuriame užrašytos šios pavardės, specifika. Įrašus daręs asmuo nepaisė gyvosios kalbos vartosenos ir nuotakų pavardes dirbtinai užrašė ne su lietuviškomis, o su slaviškomis priesagomis. Tam turėjo įtakos XIX a. ypač sustiprėję lietuvių asmenvardžių slavinimo polinkiai. Tačiau XIX a. Gruzdžių parapijos moterų pavardžių slaviškos priesagos, jų dažnumas niekaip nenulėmė dabartinių moterų pavardžių struktūros. Kaip žinoma, šiandien ir ištekėjusių, ir neištekėjusių moterų oficialios pavardės yra sudaromos iš tėvo ar vyro pavardžių tik su lietuviškomis priesagomis.

Apie 43% visų XIX a. šaltinyje užrašytų vyrų pavardžių turi slaviškas patronimines ar kitokias priesagas (plg. XVII a. – apie 14%, XVIII a. – apie 30%). Sumažėję pavardžių su lietuviškomis patroniminėmis ir deminutyvinėmis priesagomis (jos sudaro apie 16% visų vyrų pavardžių; plg. XVIII a. – apie 20%) ir tokių, kurios neturi išskiriamų priesagų (šios pavardės sudaro apie 41% visų pavardžių; plg. XVIII a. – apie 50%). Taigi lietuvių asmenvardžių slavinimas yra pakoregavęs ir XIX a. Gruzdžių parapijos vyrų pavardžių struktūros vaizdą.

Norint nustatyti, kiek ir kokios įtakos tai galėjo turėti dabartinėms šių vietų pavardėms, reikėtų surinkti daugiau viso XIX šimtmečio asmenvardžių bei kiek įmanoma preciziškiau palyginti juos su „Lietuvių pavardžių žodyno“ duomenimis (tai netgi galėtų būti dar vieno straipsnio tyrimo objektas). Nors ir nedarant to šiame straipsnyje, vis dėlto ši tą apie minėtus dalykus galima pasakyti ir vertinant turimus XIX a. duomenis.

Štai, pavyzdžiui, tarp pavardžių su **-sk-** tipo priesagomis atkreipia dėmesį XVII ir XVIII a. bažnytinėse knygos nepasitaikiusios pavardės, nors buvo užrašytos tos pačios šaknies (kamieno) pavardės be slaviškų priesagų (kai kurios iš pastarųjų yra ir XIX a. šaltinyje)²². To-

²²Suprantama, faktas, kad pavardė nebuvo užrašyta nors vienoje iš trijų bažnytinių knygų, dar nerodo, kad Gruzdžių parapijoje ta pavardė tikrai nebuvo žinoma. Mat į aptariamo tipo šaltinius, be abejo, pateko ne visi parapijoje gyvenę asmenys. Tačiau manytina, kad per tokį ilgą laikotarpį bent jau dauguma vietos pavardžių šaltiniuose galėjo būti užrašytos. Vienaip ar kitaip buvo, čia dėstomi teiginiai bei duomenų vertinimas neišvengiamai įgyja tam tikro sąlygiškumo elementų.

kias XIX a. pavardes su *-sk-* tipo priesagomis galima sieti su slavinimu vartojant kalbamąsias priesagas. Palyginus su „Lietuvių pavardžių žodyno“ duomenimis matyti, kad kai kurios jų neatėjo iki mūsų dienų, o apie Gruzdžius funkcionuoja pavardės be *-sk-* tipo priesagų, pvz.: *Augauskas (*Augowski*) – dabartinės pavardės *Augà*, *Aūgė*, *Augỹs*; *Kiršinskas (*Kirszynski*) – *Kiršinas*; *Kiviliauskas (*Kiwilewski*) – *Kivỹlius*; *Žioginskas (*Zoginski*) – *Žiógas* ir pan. Tokie atvejai bent iš dalies paaiškina, kodėl XIX a. padaugėję slaviškos struktūros pavardžių, ir rodo, kad dalis šaltinyje suslavintų asmenvardžių vis dėlto išsaugojo savo autentiškas formas be slaviškų priesagų.

Tas pats pasakytina ir apie dalį pavardžių su slaviškomis patroniminėmis priesagomis *-avičius*, *-evičius*, kurios šio laikotarpio ar ankstesniuose šaltiniuose turi tos pačios šaknies (kamieno) atitikmenis be priesagų. Į tai jau buvo atkreiptas dėmesys, kalbant apie XVIII a. pavardžių formų kitimą ateinant joms iki mūsų dienų. Kaip liudija „Lietuvių pavardžių žodyno“ duomenys, tarp dabartinių pavardžių apie Gruzdžius ar netolimose kitose vietose yra žinomos pavardės be slaviškų priesagų, bet neužrašyti pavardžių variantai su jomis, pvz.: *Beniulevičius (*Beniulewicz*) – dabartinė pavardė *Beniūlis*; *Bungevičius (*Bungiewicz*) – *Būnga*, *Būgà*; *Čiuberkevičius (*Czuberkiwicz*) – *Čiūberkis*; *Pampikevičius (*Pampikiewicz*) – *Pampikas*; *Rupkevičius (*Rupkiwicz*) – *Rūpkus*; *Sabulevičius (*Sabulewicz*) – *Sabūlis*; *Žigulevičius (*Zygulewicz*) – *Žigūlis*; *Žiogavičius (*Zogowicz*) – *Žiógas* ir pan. Net tais atvejais, kai žodyne yra ir pavardės su slaviškomis priesagomis *-avičius*, *-evičius*, bet užrašytos toliau nuo Gruzdžių, ir pavardės be šių priesagų, žinomos apie Gruzdžius ar netoli jų, XIX a. asmenvardžiai, matyt, turėtų būti siejami su antrosiomis, pvz.: *Augevičius (*Augiewicz*) – *Augà*, *Aūgė*, *Augỹs*; *Beniuševičius (*Beniuszewicz*) – *Beniūšis*; *Gailevičius (*Goylewicz*) – *Gaĩlius*; *Katylevičius (*Katylewicz*) – *Katĩlius*; *Masiulevičius (*Massiulewicz*) – *Masiūlis*; *Vaičiulevičius (*Wayciulewicz*) – *Vaičiūlis*; *Žeimavičius (*Zeymowicz*) – *Žeimỹs* ir pan. Mat manytina, kad bent jau dalis XIX a. pavardžių, turinčių slaviškas priesagas *-avičius*, *-evičius*, ir liko užfiksuotos tik bažnytinėje knygoje, o gyvojoje kalboje funkcionavo ir iki mūsų dienų atėjo autentiškos jų formos be priesagų.

Remiantis šiais, tiesa, labai fragmentiškais, duomenimis galima spėti, kad XIX a. pastebimai sustiprėjęs Gruzdžių pavardžių slavinimas labai didelės įtakos galutinėms jų formoms galbūt neturėjo. Ar tikrai taip yra, paaiškės aptariant dabartines Gruzdžių pavardes.

Apie XIX a. pavardžių kilmę ką nors nauja pasakyti sunku. Turint omenyje tai, kad asmenvardžių struktūra nėra susijusi su jų kilmės vertinimu (t. y. net pridėjus pavardei slavišką priesagą jos šaknies ar kamieno kilmė lieka ta pati), o pavardžių inventorių iš esmės vėlgi nėra pakitęs, manytina, kad neturėtų būti iš esmės pasikeitęs ir jų kilmės vaizdas²³. Lietuviškos kilmės pavardžių, be abejo, yra kur kas mažiau. Be tų, kurios buvo pateiktos kalbant apie XVIII a. asmenvardžius, dar galima paminėti: *Girdauskas, *Kiršinskas, *Žioginskas; *Balsevičius, *Bilevičius, *Budrevičius, *Dobilevičius, *Gailevičius, *Mažūnavičius, *Radvilavičius, **Žio-*

²³ Aišku, tik išsamūs Gruzdžių istorinių pavardžių slavinimo tyrimai padėtų patikslinti ar sukongretinti šį teiginį. Straipsnyje daugiausia kalbama apie pavardžių struktūros slavinimą (tai leidžia daryti sukaupiti duomenys), nors jų kilmėi didžiausią įtaką galėjo turėti šaknų bei kamienų vertimas į slavų kalbas ar kitoks keitimas. Tačiau tam nustatyti nepakanka turimų duomenų. Išsamiau apie istorinių asmenvardžių slavinimo būdus žr. Zinkevičius Z. *Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*, p. 96–111.

gavičius; *Skeberėlis; *Briedis, *Budginas, *Buivvydas, *Dargužas, *Gedeika, *Girdvainis, *Greičius, *Kanteikis, *Kiršinas, *Mantvydas, *Milvydas, *Norbutas, *Norvaišas, *Noras, *Skrebis, *Šlapokas, *Šniukas, *Žadeika; *Bijeikovna, *Butvilovna, *Galiniovna, *Garniovna, *Gedvilovna, *Minkštakovna, *Mažeikovna, *Norbutovna, *Skrebiovna, *Žadeikovna, *Žibaičiovna; *Baltutyčia; *Gedminova, *Gedvilova, *Milvydova, *Žiogova; *Guževska ir kt.

Daug nelietuviškos kilmės pavardžių, kaip minėta, yra susidariusios iš krikščioniškų vardų, pvz.: *Brazauskas, *Čepauskas, *Jakavickas, *Janušauskas, *Paulauskas, *Ramanauskas, *Savickas, *Stankauskas; *Augustinavičius, *Beniulevičius, *Jurgelevičius, *Vaičiulevičius; *Baltrušaitis, *Gasparaitis, *Jasaitis, *Jokūbaitis, *Juozapaitis, *Mataitis, *Petrušaitis, *Povilaitis, *Stankaitis, *Šimkaitis; *Braziulis, *Mačiulis, *Pečiulis, *Praniulis; *Griciūnas, *Jurkūnas, *Morkūnas, *Stankūnas; *Augustinas, *Grinius, *Juškus, *Klimas, *Petryla, *Urbonas; *Augustinovna, *Čepuvna, *Jackovna; *Dovydaityčia, *Šimkaityčia, *Tamulyčia; *Griagalova, *Krištopaičiova; *Grinovska, *Tamoševska ir pan.

Nemažą dalį nelietuviškos kilmės pavardžių sudaro kitokios, dažniausiai – slaviškos kilmės pavardės, kurių, atrodo, yra netgi daugiau nei XVIII a., pvz.²⁴: *Bačkauskas, *Garliauskas, *Kaminskas, *Kudreckas, *Kulikauskas, *Leščinskas, *Malinauskas, *Maslauskas, *Slančiauskas, *Sasnauskas, *Šidlauskas, *Visockas, *Zaborskas; *Zdanevičius; *Dijokas, *Kochanka; *Barkovska, *Jablonska, *Visocka, *Žukovska ir kt.²⁵

3.4. XIX a. Gruzdžių parapijos pavardžių lyginimą su „Lietuvių pavardžių žodyno“ duomenimis galima pradėti nuo pavardžių, neturinčių išskiriamų priesagų. Aišku, ne visų, o tik nepasitaikiusių XVII ir XVIII a. bažnytinėse knygosė. Kaip ir anksčiau, XIX a. pavardės tapatinamos tik su tomis dabartinėmis pavardėmis, kurios yra paplitusios (žinomos) ir apie Gruzdžius ar netolimosė nuo jų vietosė. Štai pluoštelis tokių pavardžių: Adeikis (Adeykis), Bándza (Bandza), Baravýkas (Barawikas), Bartášius (Bartaszius), Beřčas (Berczas), Beřnotas (Bernotas), Bloškýs (Bloszkis), Bògušas (Bohusz), Briédis (Briedis), Búdginas (Budgin), Bùivvydas, Buivvydas (Buywid), Búožius (Božius), Čiùberkis (Czuberkis), Daraškà (Daraszka, Daraszko), Dárgužas (Darguž), Dēmentas, Demeñtis (Dyamentis), Dijókas (Diok), Doveikà (Doweyko), Drýžis (Drižis), Garbēnis (Garbenis), Gedeikà (Giedeyko), Gìbas (Gibas), Girdvainis (Girdwoyn), Greičius (Greyczius), Jaramùnas (Jaraminas, Jeraminas), Júodis, Juodýs (Iodis), Jùškus (Juszkus), Kalendrà (Kalendra), Kanteikis (Kanteykis, Konteyko), Katìlius (Katylus), Kerna (Kierno), Kéršis, Keršýs (Kierszis), Kibìldis (Kibildis), Kiršinas (Kirszynas), Klìmas (Klimas), Kùpšas (Kupszas), Kušlėika (Kuszleyko), Lapeikà (Łapeyko), Lideikis (Lideykis), Lùkšas (Łukszas), Miłvydas (Milwid), Nárbutas, Nórbutas (Narbutt), Nórvaišas (Narwoysz), Niiikas (Niukas), Noras (Norass), Páuga, Paugà (Pauga, Pawga), Pervaiñnis (Perwoiñ), Petrýla (Petryłlo), Rándza (Randza), Rusteikà (Rusteyko), Skėris, Skėrýs (Skieris), Skìparis (Skiparis), Skupeikà (Skupeyko), Stripeikà (Strypeyko), Striùna, Striùna (Struna), Stungis (Stungis), Šlapókas (Szlapokas, Szlapoks), Šliaupà, Šliaupas (Szlawpas), Trìnka, Trìnkà (Trynka, Trynko), Ùdrakis (Udrakis), Ùrbonas (Urbonas), Urnėžius (Urnėzius), Valaiñčius (Wałanczius), Valiùškis (Waluszkis), Žadėika, Žadeika (Zadeyko) ir kt.

²⁴Pateikiant pavyzdžius, stengiamasi nekartoti tų pavardžių, kurios buvo minėtos kalbant apie XVIII a. asmenvardžius.

²⁵Kaip tik šių pavardžių vienas iš atsiradimo būdų galėtų būti kitokios struktūros ir kilmės pavardžių suslavinimas, išverčiant ar kitaip pakeičiant jų šaknis (kamienus) ir pridėdant -sk- tipo priesagas, pvz.: Jodis (Júodis, Juodýs) – Czarniewski, Czerniewski (Černiáuskas) ir pan. Taip manyti, be kita ko, leistų ir jų kiekio padidėjimas XVIII ir XIX a. bažnytinėse knygosė. Tačiau tai, suprantama, yra tik spėjimas, kuriam patvirtinti reikėtų konkrečių, kiekvienos pavardės pakeitimą paliejančių, duomenų.

Iš pateikto lyginimo matyti, kad dauguma XIX a. bažnytinėje knygoje užrašytų šio tipo pavardžių atėjo iki mūsų dienų. Mažai pakitusios ir jų formos. Tik viena kita (pvz., *Jurda, *Suknius, *Tutis, *Vaškėnis ir pan.) neturi atitikmenų tarp dabartinių pavardžių. Kai kurias pavardes buvo sunku identifikuoti dėl keleto galimų jų formų variantų (pvz., *Mątwid*, *Skrebis*).

Iki mūsų dienų atėjusios ir kitokios struktūros XIX a. Gruzdžių pavardės, pvz.²⁶:

Bačkáuskas, *Bačkauskas* (*Baczkowski*), *Brazáuskas*, *Brazauskas* (*Brozowski*), *Budináuskas*, *Budinauskas*, *Budzináuskas*, *Budzinauskas* (*Budynowski*), *Čepáuskas*, *Čepauskas* (*Czepowski*), *Garbaliáuskas*, *Garbaliauskas* (*Garbalewski*), *Garliáuskas*, *Garliauskas* (*Garlewski*), *Grabliáuskas*, *Grabliauskas* (*Grablewski*), *Grudzĩnskas*, *Grudzinski*, *Jablònskis* (*Jabłoński*), *Janušáuskas*, *Janušauskas* (*Ianuszewski*), *Kamińskas*, *Kamińskas* (*Kaminski*), *Kančáuskas*, *Kančauskas* (*Konczewski*), *Kramáuskas* (*Kramowski*), *Kulikáuskas*, *Kulikauskas* (*Kulikowski*), *Kuzmińskas*, *Kuzmińskas* (*Kuzminski*), *Lapińskas*, *Lapińskas* (*Łapinski*), *Lementáuskas* (*Lamentowski*), *Lepařskas*, *Leparskis* (*Leparski*), *Leščĩnskas*, *Leščińskas* (*Leszczyński*), *Levićkas*, *Levićkis* (*Lewicki*), *Lipnićkas* (*Lipnicki*), *Malináuskas*, *Malinauskas* (*Malinowski*), *Masláuskas*, *Maslauskas* (*Mastowski*), *Mikaláuskas*, *Mikalauskas* (*Michałowski*), *Miliáuskas*, *Miliauskas* (*Milewski*), *Naurėckas* (*Nawrocki*), *Papaļskis* (*Papalski*), *Paražĩnskas* (*Parażynski*), *Pauláuskas*, *Paulauskas* (*Pawłowski*), *Rakáuskas*, *Rakauskas* (*Rakowski*), *Ramanáuskas*, *Ramanauskas* (*Romanowski*), *Raubiçkas* (*Rawbicki*), *Rumbáuskas* (*Rumbowski*), *Sasniáuskas*, *Sasnauskas* (*Sosnowski*), *Slančáuskas* (*Słonczewski*), *Stankáuskas*, *Stankauskas* (*Stankawskas*), *Stravińskas* (*Strawinski*), *Šalkáuskas*, *Šalkauskas* (*Szałkowski*), *Šidlauskas*, *Šidlauskas* (*Szydławskas*), *Taujánskas* (*Towianski*), *Vilčiauskas*, *Vilčiauskas* (*Wilczewski*), *Visòckas*, *Visòckis* (*Wisocki*), *Vitkáuskas*, *Vitkauskas* (*Witkowski*), *Zabòrskis* (*Zaborski*) ir kitos pavardės, turinčios slaviškas *-sk-* tipo priesagas;

Augustināvičius (*Augustynowicz*), *Balsėvičius* (*Balsewicz*), *Bartkėvičius* (*Bortkiewicz*), *Bernatāvičius* (*Bernatowicz*), *Bilėvičius* (*Bilewicz*), *Budrėvičius* (*Budrewicz*), *Čepulėvičius* (*Czepulewicz*), *Dulėvičius* (*Dullewicz*), *Kumpikėvičius* (*Kumpikiewicz*), *Linkėvičius* (*Linkiewicz*), *Zdanāvičius*, *Zdanėvičius* (*Zdanowicz*) ir kt. pavardės su slaviškomis patroniminėmis priesagomis *-avičius*, *-evičius*;

Baltrušaitis (*Baltruszaytis*), *Gasparaitis* (*Gasparaytis*), *Jasaitis* (*Jasaytis*), *Juozapaitis*, *Juozapaitis* (*Jozapaytis*), *Mataitis* (*Mataytis*), *Petrušaitis* (*Petruszaytis*), *Polišaitis* (*Paluszaytis*), *Povilaitis* (*Powilaytis*), *Stankaitis* (*Stankaytis*), *Šimaitis* (*Szymaytis*), *Šimkaitis* (*Szymkaytis*), *Tamošaitis* (*Tomaszaytis*); *Braziulis* (*Braziulis*), *Janiulis*, *Janiulis* (*Janiulis*), *Leliukas* (*Lelukas*), *Mačiulis* (*Macziulis*), *Pečiulis* (*Peczulis*), *Petrulis* (*Petrulis*), *Pranulis* (*Praniulis*), *Ramūtis* (*Ramutis*), *Sabulis* (*Sabulis*), *Tamulis* (*Tamulis*), *Žigulis* (*Zygulis*); *Gailiūnas* (*Gaylunas*), *Gaščiūnas* (*Gasczunas*), *Griciūnas* (*Gryciunas*), *Jurkūnas* (*Iurkunas*), *Mikalajūnas* (*Mikałajunas*), *Morkūnas* (*Morkunas*), *Sargiūnas* (*Sergiunas*), *Stankūnas* (*Stankun*, *Stankunas*) ir kt. pavardės su lietuviškomis patroniminėmis ir deminutyvinėmis priesagomis.

Dabartinių ir XIX a. pavardžių lyginimas atskleidžia gan įdomų faktą: beveik visos XIX a. pradžios šaltinyje užrašytos pavardės su lietuviškomis patroniminėmis ir deminutyvinėmis priesagomis turi atitikmenis tarp dabartinių pavardžių. Tik dvi – *Šliūpaitis, *Šliūpaitis (*Szlupaytis*) ir *Skeberėlis (*Skieberelis*) – jų neturi. Iš

²⁶ Ir čia pateikiamos tik tos pavardės, kurios nebuvo minėtos su dabartinėmis pavardėmis lyginant XVIII a. Gruzdžių asmenvardžius.

anksčiau pateiktų duomenų matyti, kad taip pat yra su pavardėmis, neturinčiomis išskiriamų priesagų. Vadinasi, galima teigti, kad lietuviškos struktūros XIX a. pavardės atėjo iki mūsų dienų, daugumos jų ir formos beveik nepakitusios. Kitaip yra su pavardėmis, turinčiomis slaviškas priesagas (-sk- tipo ir patronimines -avičius, -evičius). Nesunku pastebėti, kad nemaža jų dalis neturi atitikmenų tarp dabartinių pavardžių arba pastarosios paplitusios (žinomos) tik toli nuo Gruzdžių, taigi su šios parapijos XIX a. pavardėmis negalėtų būti siejamos. Tarp -sk- tipo priesagas turinčių pavardžių, be jau anksčiau pateiktų *Augauskas (Augowski), *Kiršinskas (Kirszynski), *Kiviliauskas (Kiwilewski), *Žioginskas (Zoginski), dar galima paminėti *Audickas (Audycki), *Bramskis (Bramski), *Charlinskas, *Karlinskas (Charlinski), *Chmieliauskas, *Kmieliauskas ar pan. (Chmielewski), *Girdauskas (Gierdowski), *Gilvickas (Gilwickas), *Jakavickas, *Jakovickas ar pan. (Jakowicki), *Klepeckas (Klepecki), *Kudreckas, *Kudreckis ar pan. (Kudrecki), *Purvinskas (Purwinski), *Varašinskas (Waraszynski), *Vilkauskas (Wilkowski). O tarp pavardžių su patroniminėmis priesagomis -avičius, -evičius vėlgi, be jau minėtų *Beniulevičius (Beniulewicz), *Bungevičius (Bungiewicz), *Čiuberkevičius (Czuberkiewicz), *Pampikevičius (Pampikiewicz), *Rupkevičius (Rupkiewicz), *Sabulevičius (Sabulewicz), *Žigulevičius (Zygulewicz), *Žiogavičius (Zogowicz), dar minėtinos šios: *Augevičius (Augiewicz), *Baublevičius (Bowblewicz), *Diamantavičius (Dyamentowicz), *Dobilevičius (Dobylewicz), *Gailevičius (Goylewicz), *Gedzevičius (Gedzewicz), *Grigutavičius (Grigutowicz), *Jurgelevičius (Jurgielewicz), *Katilevičius (Katylewicz), *Kaupavičius (Kawpowicz), *Masiulevičius (Massiulewicz), *Mažūnavičius (Mażunowicz), *Radvilavičius (Radwiłłowicz), *Šliupavičius, *Šliupavičius ar pan. (Szlupowicz), *Vaičiulevičius (Wayciulewicz), *Žeimavičius (Zeymowicz).

Kaip tai paaiškinti? Matyt, įtikimiausia būtų manyti, kad bent jau nemaža dalis tokių (t. y. suslavintų, vartojant minėtas priesagas) pavardžių formų nebuvo autentiškos, jomis bažnytinėje knygoje buvo pakeistos tikrosios pavardės, funkcionavusios gyvojoje kalboje ir greičiausiai atėjusios iki mūsų dienų. Žinoma, neturint konkrečių duomenų negalima nustatyti, kokias Gruzdžių parapijiečių pavardes bažnytinę knygą rašęs asmuo (ar asmenys) pakeitė suslavintomis. Tačiau pastebėti faktai liudija, kad XIX a. pradžios Gruzdžių parapijos šaltinyje pavardžių formos galėjo būti keičiamos, t. y. slavinamos. Dalis tokių pavardžių, be abejo, išlaikė suslavintas formas. Kitos, matyt, išsaugojo autentiškas, t. y. nepakeistas, formas. Pastaroji aplinkybė, be kita ko, lėmė ir dabartinių Gruzdžių pavardžių tam tikrą struktūros lietuviškumą lyginant su kai kurių kitų Lietuvos vietų pavardėmis²⁷.

4. Dabartinės Gruzdžių pavardės

Nemažai šių pavardžių jau buvo paminėtos, lyginant su jomis XVII, XVIII ir XIX a. bažnytinių knygų asmenvardžius. Tiesa, prireikus buvo pateikiamos ne vien sutrumpinimu Grz (Gruzdžiai) „Lietuvių pavardžių žodyne“ pažymėtos, bet ir kitų netolimų vietų (Joniškio, Kuršėnų, Šiaulių ir pan.) pavardės. Tai neturėjo sumažinti pavardžių vertinimo kokybės, ypač turint omenyje galėjusią per šimtmečius keistis Gruzdžių parapijos teritoriją, nesunkiai pastebimą tam tikrą vieną nuo

²⁷ Vilniaus pedagoginio universiteto studentų bakauro ir magistro darbuose (jiems vadovavo šio straipsnio autorė) struktūros ir kilmės požiūriu yra ištirtos 34 Lietuvos vietų pavardės. Teiginys apie Gruzdžių pavardžių struktūros lietuviškumą pagrįstas šių tyrimų rezultatais.

kitos netoli esančių Lietuvos vietų pavardžių panašumą ar net bendrumą ir šių asmenvardžių galimybes migruoti²⁸.

Šioje straipsnio dalyje pateikiami duomenys apie dabartines Gruzdžių pavardes yra susiję tik su sutrumpinimu Grz pažymėtomis pavardėmis. Tai tik vyriškos pavardės. Kaip jau minėta, jas iš „Lietuvių pavardžių žodyno“ išrinko ir ištyrė magistrantė Giedrė Marcinkevičiūtė.

4.1. Pavardžių struktūros tyrimas parodė, kad tarp asmenvardžių, turinčių straipsnyje išskiriamas priesagas, dažniausios pavardės su slaviškais **-sk-** tipo priesagomis. Jos sudaro apie 19% visų pavardžių. Tarp jų yra ir bažnytinėse knygose užrašytų, ir jose nepasitaikiusių pavardžių. Štai pluoštelis pastarųjų: *Alĩnskas*²⁹, *Babráuskas*, *Čekanáuskas*, *Češkáuskas*, *Dambráuskas*, *Diržĩnskas*, *Gedamĩnskas*, *Jankáuskas*, *Karčiáuskas*, *Kardĩnskas*, *Labuĩnskas*, *Liaudánskas*, *Mazeĩskis*, *Medišáuskas*, *Mikũckas*, *Navardáuskas*, *Paškáuskas*, *Penkáuskas*, *Petkáuskas*, *Petráuskas*, *Pučĩnskas*, *Rudzĩnskas*, *Rutkáuskas*, *Slavĩnskas*, *Strazdáuskas*, *Šaulėckis*, *Šivĩckas*, *Špakáuskas*, *Švambaráuskas*, *Vaináuskas*, *Vencláuskas*, *Veršĩnskas*, *Vilkĩckas*, *Virbĩckas*, *Zaduĩnskas* ir kt.

Kaip parodė istorinių pavardžių struktūros aptarimas, XVII a. pavardės su **-sk-** tipo priesagomis sudarė apie 2% visų vyrų asmenvardžių, XVIII a. – apie 17%, o XIX a. – apie 24,5% visų vyrų pavardžių. Taigi šio tipo dabartinių pavardžių kiekis – apie 19% – patvirtina teiginius apie suslavintas, bet iki mūsų dienų neatėjusias dalies istorinių pavardžių formas³⁰.

Apie 8% Gruzdžių pavardžių turi slaviškas patronimines priesagas **-avičius**, **-evičius**. Be jau minėtų straipsnyje, dar galima pateikti keliolika tokių, kurios bažnytinėse knygose nebuvo užrašytos: *Baracėvičius*, *Batāvičius*, *Būtināvičius*, *Jakāvičius*, *Kaktāvičius*, *Kapšėvičius*, *Karpāvičius*, *Marcinkėvičius*, *Norutāvičius*, *Paškėvičius*, *Ramāvičius*, *Staškėvičius*, *Steponāvičius*, *Tamkėvičius*, *Ubāvičius*, *Žalėvičius* ir kt.

Kaip matyti, ir pavardžių su šiomis slaviškais priesagomis yra gerokai mažiau nei jų buvo užrašyta visų trijų šimtmečių bažnytinėse knygose: XVII a. – apie 12%, XVIII a. – apie 13%, XIX a. – apie 19% visų asmenvardžių. Vadinas, ir šios struktūros dabartinių pavardžių kiekis rodo, kad nelietuvių kalba rašytuose šaltiniuose suslavintas formas išlaikė anaiptol ne visos pavardės.

Toliau pagal dažnumą minėtinos pavardės, turinčios lietuvišką patroniminę priesagą **-aitis**. Jos sudaro apie 5,6% Gruzdžių pavardžių. XVII a. tokios struktūros asmenvardžiai sudarė apie 31%, ir tai dažniausiai, matyt, buvo tik laikini, pavardės atstoję, patronimai. Tai, be kita ko, paliudijo ir gerokai sumažėjęs jų kiekis vėlesniais šimtmečiais: XVIII a. jie sudarė apie 8%, o XIX a. – apie 7% visų pavardžių. Dar kiek sumažėjęs dabartinių šių pavardžių kiekis galėtų būti patroniminių

²⁸Nors pripažinti tam tikrą sąlygiškumą bei galimos paklaidos elementą, atsirandantį lyginant aptartas istorines ir dabartines Gruzdžių pavardes, vis dėlto reikėtų.

²⁹Lietuvių pavardės su priesagomis *-auskas*, *-ĩnskas* ir pan. gali būti kirčiuojamos dvejopai – tvirtapradžiškai ir tvirtagalžiškai, pvz.: *Baranáuskas* ir *Baranaĩuskas*, *Lapĩnskas* ir *Lapiĩnskas*. Nepavykus nustatyti kirčiavimo variantų arealų, „Lietuvių pavardžių žodyne“ abu jie rašomi greta. Abu kirčiavimo variantai buvo pateikiami ir lyginant dabartines Gruzdžių pavardes su istorinėmis. O čia bei prireikus toliau paprastumo ir trumpumo sumetimais pateikiamos tik tvirtapradžiškai sukirčiuotos pavardės (kaip tik jos žodyne rašomos pirmos).

³⁰Kitų Lietuvos vietų pavardžių struktūros tyrimai parodė, kad šio tipo pavardžių kai kur yra gerokai daugiau; pavyzdžiui, Alytuje jos sudaro apie 29,4% visų tirtų asmenvardžių, Kaišiadoryse – apie 27,3%, Prienuose – apie 28,4%, Radviliskyje – apie 24%, Vištytyje – apie 30,3% tirtų pavardžių.

priesagų numetimo ar kitokio pavardžių formų kitimo liudijimas. Be užrašytų bažnytinėse knygose, dar galima paminėti vos keletą šios struktūros dabartinių pavardžių: *Budraitis, Daktaraitis, Gudaitis, Keraitis, Laurynaitis, Martynaitis, Masaitis, Stakaitis, Staponaitis*.

Mažai skiriasi istorinių ir dabartinių pavardžių su lietuviška patronimine priesaga **-(i)ūnas** kiekis. Tiesa, XVII a. tokie asmenvardžiai sudarė vos 1,4%, tačiau ir XVIII, ir XIX a. jų buvo po 4%. Dabartinių pavardžių yra apie 3,5%. Be straipsnyje jau pateiktų, galima paminėti dar tokias pavardes: *Alejuanas, Bagdziūnas, Gaščiūnas, Jankūnas, Jasiūnas, Kriaučiūnas, Leičiūnas, Miliūnas, Renčiūnas, Vinciuonas*.

Kitos pavardės turi lietuviškas deminutyvines priesagas **-elis, -(i)ukas, -(i)ulis, -utis** (apie 3%), pvz.: *Juřgelis, Valiukas, Braziulis, Jatulis, Mārkuļis, Stasiulis, Žigūlis, Jakūtis, Petrūtis* ir kt. Po dvi pavardes yra su lietuviškomis patroniminėmis priesagomis **-(i)onis** ir **-uitis**: *Jurgeliūnis, Niaurūnis* ir *Juzuītis, Prancuītis*; viena pavardė turi iki šiol neminėtą, taip pat lietuvišką, patroniminę priesagą **-ėnas** – *Mikėnas*.

Toks yra dabartinių Gruzdžių pavardžių, turinčių aptariant jų struktūrą išskirtas priesagas, vaizdas. Jos sudaro apie 40% visų šios vietos pavardžių. Kitos pavardės yra be minėtų priesagų. Jų yra dauguma – apie 60%. Tai rodo, kad Gruzdžiai priklauso tam Lietuvos regionui, kur šio tipo pavardės yra itin dažnos³¹. Čia pateikiamos tik straipsnyje neminėtos, t. y. bažnytinėse knygose neužfiksuotos, pavardės: *Apšėga, Ātstopas, Babiškus, Bāckis, Bačkys, Bajāla, Bañdoris, Banys, Barista, Bařtkus, Barzdā, Baūkus, Beniūšis, Bičiušas, Birūtis, Bītinas, Brambergas, Brazys, Bružas, Būdā, Būdinas, Būtā, Būzas, Čėpas, Čėsnikas, Dailidė, Dākanis, Daņkus, Dāpkus, Daugėla, Dauginis, Daūgirdas, Daugmaūdis, Daukeņtis, Davūlius, Deīmantas, Drīgotas, Dūnda, Džiūgis, Eļzbutas, Endriēkus, Eřstikas, Fīrantas, Fōkas, Gaidys, Gaļius, Gaļkus, Gaņnius, Gaūsmanas, Gēcmanas, Gėčas, Gėtlingas, Giedrūtis, Giertas, Giņkus, Glodēnis, Greītmanas, Griškus, Grūbas, Hōfmanas, Hōrštas, Ībenas, Jačys, Jākas, Jānužas, Jāsudas, Jasiškis, Jautakis, Juodokas, Kāckis, Kanāpė, Kaņkalis, Kāškinas, Kātinas, Kāzilas, Keļpšas, Kėrgė, Keturakis, Kīgas, Kīrša, Kivūļius, Klabys, Klēvas, Kneižys, Kovierā, Krīstinis, Krūtas, Kukanāuzas, Kuņdrotas, Kuōdis, Kvašys, Kvēdaras, Lābinas, Lāšas, Likšas, Ļimantas, Ļipštas, Ļitovinas, Liūlis, Maižys, Marcinkus, Mažvilā, Meškā, Mītuzas, Nābažas, Nainys, Nāstaras, Paņparas, Pōškus, Pranys, Pukys, Rāila, Raizgys, Rāugalas, Rimdžius, Strāksas, Stulpinas, Šaulys, Šėpkus, Šidagis, Šiškus, Švambaris, Švambarys, Švārcas, Taņkus, Trumpulys, Ūlmanas, Vaičius, Vaišnoras, Vaitiēkus, Valeikā, Valys, Valiūšis, Vāškis, Veīkalas, Vėita, Veņgras, Vėtra, Viduolis, Vīlimas, Viņckus, Vīpartas, Zigmantas, Zimkus, Zmitrā, Žibikas, Žīgas* ir kt.

XVII a. bažnytinėje knygoje šio tipo asmenvardžiai sudarė apie 28%, XVIII a. – apie 50,2%, o XIX a. – apie 41% vyrų pavardžių. Kaip matyti, jų kiekis kito, o to priežastys buvo mėgintos aiškinti aptariant vieno ar kito šimtmečio pavardes. Dažniausiai jos susijusios su pavardžių formų kitimu dėl įvairių kalbinių ir nekalbinių aplinkybių. 60% tokios struktūros dabartinių Gruzdžių pavardžių aki-vaizdžiai liudija, kad nuo XIX a. pradžios (kaip tik šiuo laikotarpiu baigtas istorinių asmenvardžių aptarimas) pavardžių

³¹ Plg. jau minėto skirtingų Lietuvos vietų dabartinių pavardžių struktūros tyrimo duomenis: Alytuje tokios pavardės sudaro apie 34% visų vietos pavardžių, Kaišiadoryse – apie 32%, Krakėse – apie 48%, Pandėlyje – apie 52%, Radviliškyje – apie 48%, Ramygaloje – apie 40%, Seirijuose – apie 37%, Tauragnuose – apie 53%, Vilkiroje – apie 39%, Vištytyje – apie 30% ir pan.; kai kur jų yra net daugiau nei Gruzdžiuose: Gargžduose – apie 69%, Mažeikiuose – apie 62%, Skuode – apie 71% ir pan.

formos dar galėjo keistis. Be to, matyt, skyrėsi bažnytinėse knygose užfiksuotų ir autentiškų, gyvojoje kalboje vartotų, pavardžių inventorius. Tai neišvengiamai pako-reguoja įvairios struktūros pavardžių santyki, nustatytą aptariant istorinius asmenvardžius.

4.2. Jau buvo minėta, kad tarp dabartinių Gruzdžių pavardžių apie 32% sudaro lietuviškos kilmės asmenvardžiai. Štai pluoštelis jų: *Alsŷs, Balčiūnas, Baltūlis, Beīnoras, Birūtis, Budráitis, Butaūtis, Dárgužas, Daugėla, Daūgirdas, Drąsūtis, Gedmīnas, Giedrūtis, Gīrdvainis, Kantėkis, Ketūrakis, Lengvėnis, Mažėika, Noreikà, Norutàvičius, Radvilas, Ramūtis, Šaltenŷs, Šniukas, Trumpulŷs, Vaišvilà, Žadėika, Žalŷs, Žibáitis* ir kt.

Aiškių nelietuviškos kilmės pavardžių yra apie 52,6%. Nemažą jų dalį sudaro tokios, kurios susidariusios iš krikščioniškų vardų, pvz.: *Adomáitis, Andriūlis, Banŷs, Braziūlis, Čėpas, Dovydáitis, Endriėkus, Grigáitis, Grīnius, Jackėvičius, Jākas, Jakāvičius, Jankáuskas, Jasiūnas, Jokūbáitis, Jonáitis, Juōzapaitis, Jurėvičius, Juřgaitis, Jurgeliōnis, Juzuītis, Klėmas, Krištápáitis, Laurynāvičius, Lukošūnas, Marcinkėvičius, Martynáitis, Matuliōkas, Mėrkelis, Mikaláuskas, Mikėnas, Mockėvičius, Paškáuskas, Pauláuskas, Petráitis, Petrūtis, Poviláitis, Prancuītis, Pránka, Ramanáuskas, Stankáitis, Staņkus, Stasiūnas, Stonėvičius, Steponāvičius, Šimkus, Tamašáuskas, Tamkėvičius, Tamošáitis, Tamūlis, Ūrbonas, Vaičiūlis, Vaitiekūnas, Valaņčius, Valantināvičius, Vinciūnas, Žigmantas* ir kt.

Kitos pavardės yra slaviškos (*Baranáuskas, Čėkanáuskas, Dambráuskas, Gavòrskis, Kamīnskas, Kavaliáuskas, Kazláuskas, Krasáuskas, Malináuskas, Navickas, Šidláuskas, Škačkáuskas, Špakáuskas, Visòckas, Žukáuskas* ir pan.), germaniškos (*Brambergas, Fīrantas, Gaūsmanas, Gėtlingas, Hòfmanas, Šteinas, Švārcas, Ūlmanas* ir pan.) ar kitokios svetimos kilmės.

Vertinant pavardės kilmės požiūriu, ne visada viskas būna aišku. Paprastai dalies asmenvardžių negalima neabejojant priskirti vienai iš dviejų minėtų grupių. Mat jų kilmę galima interpretuoti keleriopai, o kartais ji apskritai neaiški. Tokios dabartinės Gruzdžių pavardės sudaro apie 15,4%. Išaiškinus kilmę, jos papildytų lietuviškos ir nelietuviškos kilmės pavardžių grupes. Skirtingų Lietuvos vietų dabartinių pavardžių kilmės tyrimai rodo, kaip svyruoja lietuviškos kilmės pavardžių kiekis įvairiose vietose: dažniau jų yra mažiau nei Gruzdžiuose (čia jų 32%), o kai kur – daugiau³².

Apibendrinamosios pastabos

Aptariant trijų Gruzdžių parapijos bažnytinių knygų, rašytų XVII, XVIII ir XIX a., pavardes (asmenvardžius) ir gretinant jas su dabartinėmis šios vietos pavardėmis, buvo stengtasi pasekti bendriausius šių asmenvardžių atsiradimo, struktūros, formų raidos ir kilmės bruožus. Tai darant buvo norėta pateikti ir kuo daugiau istorinių asmenvardžių, kurie, be kita ko, yra ir tam tikras kalbamųjų šimtmečių parapijos gyvenimo paveldas. Kaip tik dėl to straipsnyje parapijiečių įvardijimai dažniausiai rašomi taip, kaip yra užfiksuoti šaltiniuose, originalių asmenvardžių formų neatsisakoma ir lyginant su dabartinėmis pavardėmis ar pan.

³² Plg. minėto tyrimo duomenis, kurie rodo, kad Alytuje lietuviškos kilmės pavardės sudaro apie 20% visų vietos pavardžių, Kaišiadoryse – apie 20,6%, Kelmėje – apie 27%, Krakėse – apie 24,4%, Radviliškyje – apie 26%, Ramygaloje – apie 28%, Seiriuose – apie 20%, Vilkijoje – apie 23%, Vištytyje – apie 26% ir pan.; daugiau nei Gruzdžiuose šių pavardžių yra Gargžduose, kur jos sudaro apie 38% visų pavardžių, Mažeikiuose – apie 37,9%, Molėtuose – apie 35%, Pandėlyje – apie 36%, Tauragnuose – apie 33% ir pan.

Žinant, kad tirtuose bažnytiniuose šaltiniuose, be abejo, buvo užrašytos ne visos parapijoje funkcionavusios pavardės, o tik tam tikra jų dalis (manytina, kad pakankamai nemaža), analizės duomenų galbūt nereikėtų sieti su detaliais visų tais šimtmečiais parapijoje vartotų pavardžių charakteristika. Tačiau net turint omenyje tam tikrą paklaidą, matyt, galima teigti, kad dauguma pavardžių ypatybių, kurias paliudijo trijų bažnytinių knygų asmenvardžių tyrimas, turėtų būti būdingos ir visoms istorinėms parapijos pavardėms.

Kalbant apie istorines pavardes, visada lieka neatsakyta į klausimą, koks jų santykis su autentiškomis, gyvojoje kalboje funkcionavusiomis, pavardėmis. Nekelia abejonių tai, kad pastarosios galėjo skirtis nuo nelietuvių kalba rašytuose šaltiniuose užfiksuotų pavardžių. Neturint gyvojoje kalboje vartotų pavardžių sancaupos, sunku tiksliai įvardyti, kokie buvo tie skirtumai. Tiesa, kai kurie jų išryškėja, lyginant istorines ir dabartines pavardes. Tačiau, žinoma, ne visi, nes ir pastarosioms didele įtaką yra padaręs šių asmenvardžių rašymo istorijos šaltiniuose būdas.

Taigi autentiškasis lietuvių pavardžių klodas nepasiekė mūsų dienų, jį modifikavo labai ilgas šių asmenvardžių kelias per nelietuvių kalba rašytus šaltinius. Ir tik skirtingų šimtmečių šaltiniuose užfiksuotų pavardžių tyrimas, jo duomenų lyginimas ir dabartinių pavardžių, kaip galutinio rezultato, vertinimas padeda bent dalinai rekonstruoti tą autentiškąjį šių asmenvardžių klodą bei pastebėti ir aptarti reiškinis, turėjusius įtakos mūsų pavardžių formų raidai.

Tokio tyrimo rezultatai gali būti geresni (tikslumo, išsamumo, patikimumo ir pan. požiūriais), kai tiriamos kokios nors vienos konkrečios vietos pavardės. Tą bent iš dalies paliudijo ir šiame straipsnyje pateiktas Gruzdžių istorinių ir dabartinių pavardžių aptarimas. Beje, čia kalbant apie pavardes, buvo stengtasi viską pateikti kuo platesniam skaitytojų ratui suprantama kalba, kartu nenutolstant ir nuo mokslo tiesų.

Straipsnis numatomas spausdinti „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Gruzdziai“ (vyr. redaktorius ir sudarytojas *Damijonas Šniukas*).

Straipsnio kalbos redaktorius *Albinas Masaitis*, korektorė *Vida Kasparavičienė*, anglų k. redaktorius, vertėjas *Aloyzas Pranas Knabikas*.

Straipsnio priedai, skelbiami atskirai (tam skirtuose leidinio skyriuose):

1. Straipsnio santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.
2. Žinios apie autorių.

Nurodymai dėl straipsnių naudojimo (citavimo): Skelbiant ar bet koku būdu panaudojant bet kurį elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“ svetainės www.llt.lt straipsnį ar jo dalį kartu su juo privaloma skelbti leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“ visą nesutrumpintą pavadinimą, jo tarptautinio standartinio serialinio leidinio numerį ISSN 2029-0799, interneto svetainės www.llt.lt pavadinimą, tomo (darbo) sutartinį kodinį pavadinimą, straipsnio autorių, straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas, pavadinimus bei straipsnio pirmojo paskelbimo serijos monografijoje ir jo paskelbimo svetainėje www.llt.lt datas (jei šios datos sutampa, skelbiama viena – paskelbimo svetainėje www.llt.lt data) .